آحمەد بايتۇرسۇنۇف.

ماسا

3 نچى باسىلاۋۇى.

تۇسىنه قاراپ،
اچىنەن تۇگىلمه!
كۇچىنه قاراپ،
اسىنەن تۇگىلمه!

ТИП. „ТАТАРСТАН"
КАЗАНЬ, - 1922 Г.

«تاتارستان» ماتباغاسى.
قازان - 1922 جل.

آحمەد بايتۇرسۇنف.

ماسا

3 نچى باسىلۇۋى.

ئۆسىنە قاراپ،
اەينەن ئۆ...
...نە قاراپ،
اسىنەن ئۆگلمە!

«تاتارستان» ماتبەغاسى — Тип. „ТАТАРСТАН".
قازان. — ١٩٢٢ جل. — г. Казань. — 1922 г.

Р. В. Ц. Казань. Тираж 5,000 экз.

РОССИЙСКАЯ ГОСУДАРСТВЕННАЯ БИБЛИОТЕКА
ПОГАШЕНО
Татарстан Җөмһүриятенең Милли китапханәсе
Национальная библиотека Республики Татарстан

سوز ایسینان.

ازگداب، اوچقان متاو بیرلک ملسا:
صاب ساری، آباندارى اوزن ملسا!
اوزینه بیتکن تنوسی اوزگدرامدس
دهگدن میں قارا، پاکی قزل ملسا.

اوستنده اویقتاغاندك آیلا اوچب،
قانقی چیب قاناندارى بوزلغانچا،
اویقیسن آزدا بولسا بولمدس به ایکن؟
قویماستان قولاغینا ازگدا.

جارۇ چیەلگدا اغاتی.

یول سوزدی بروز آلماس، بروز آلار؛
قولاقن بروو سالماس، بروو سالار!
نیب تیگس کوبکه اوناو اوکای ایمس:
کیبینه جاراماسا، کیبینه جارار.

قايسىسى ىقلاسىن سالىپ تىڭداپ،
جان اتىپ قايسى ٴبىرى تىرىس قالار؛
دۇنيادا سۇيگەنىم بار، كۇيگەنىم بار
سولاردان ازدا بولسا بىلگى قالار.

تۋىسىما.

بولارمىن ناعىپ ريزا تۋىسىما؟
تۋىپ ەم تار شىلقىلىق ۋىسىندا.
شامام جوق، جانجاعىما قول سوزارلىق،
تار كوردىڭ تەڭقالداي تۋىسىنا.
ايتالماي شىن ٴسوزدى قورعالايسىڭ
تۋعانىڭ ٴبۇيىپ جور بەپ قورىپسىڭ دا!
بار بىلىمدىڭ ٴاۋز باسقىنان ارتىلماسا،
مال عورلى قاعاتا جوق تۇرىپسىڭ!.

جادوۆسكايادان.

ٴمىنسىز تازا مارۋەرت
سۋ تۇبىندە جاتادى؛
ٴمىنسىز تازا اسىل ٴسوز
وي تۇبىندە جاتادى؛
سۋ تۇبىندە جاتقان زات،
جەل تولقىسا شىعادى،
وي تۇبىندە جاتقان ٴسوز
جىر تولقىسا شىعادى.

قوجا ناسىردىڭ اقىلى

ٴبىر كۇنى قوجا ناسىردىڭ جىيىلعان جۇرتقا اۋعىت ايتۋعا مىنبەگە شىعىپ: «ازاماتتار! مەنىڭ سويلەيىن دەپ تۇرعانىم نەنىڭ جايى، بىلەسىڭدەرمە؟» دەيدى. جۇرت: «جوق بىلمەيمىز!» دەيدى. قوجا: «بىلمەسەڭدەر بىلمەيتىن نارسەلەرىڭ جايىنان، مەن قالاي سويلەيمىن» دەپ مىنبەدەن تۇسەدى.
جۇرت قاپا قالىپ، بىلمەيمىز دەگەنىمىز اعات بولعان ەكەن، ەندى سۇراسا بىلەمىز دەپ ايتالىق، دەسەدى.

ەكىنشى رەت قوجا مىنبەگە شىعىپ تاعى سۇرايدى: «ازاماتتار! مەنىڭ نە جايىن سويلەمەكپىن، بىلەسىڭدەرمە؟» دەيدى. «بىلەمىز! بىلەمىز!» دەپ جۇرتتىڭ ٴبارى شۋلايدى. «وزدەرىڭ ٴبىلىپ تۇرساڭدار مەن نەسىن ايتايىن» دەپ قوجا مىنبەدەن تاعى تۇسەدى. جىيىلعان ادامدار، ەندى سۇراسا «بىلەتىندەر، بىلمەيتىندەر بار» دەپ ايتپاقشى بولىپ، ٴسوز بايلاسادى.

ٴۇشىنشى رەت قوجا مىنبەگە شىعىپ بۇرىنعىداي تاعى سۇراعاندا، جىيىلعاندار «بىلەتىندەر، بىلمەيتىندەر بار» دەيدى. «ولاي بولسا، بىلەتىندەرىڭ بىلمەيتىندەرىڭە ۇيرەتسىن، بىلمەيتىندەرىڭ بىلەتىندەرىڭنەن ۇيرەنسىن!» دەپ، قوجا مىنبەدەن ٴتۇسىپ جۇرىپ كەتەدى.

اوقۇزغا چاقىرۇۋ

ۥالالار! اوقۇۋغا بار! جاتپا قاراب!
جۇۋىيدىب، كېيتكەندەر جايچالق - راق!
جاقىردى ئاۋۇق مانا آلدە قاچان:
قاراپ ئۇر ئېرەزەدەن كۆن جلتيراب.

آدامدا، اوچقان قۇسىدا، جۇرگەن آڭدا،
جۇمسىز ئېك تۇرغان جوقەيچ ئېرجاندا:
كەچكەنە ئوگىزدا جۇر، جۇگىن سۇيرەب،
بالادى آرالاردا اۇچىپ بالغا.

كۆن آچىق، ئوغايلار جاد، الق - جاك اورمان،
اويناب جان ماخلۇقى ئۇزنە قونمان:
چماديتوقلدانىڭ توق - ئۇزق داۋسى:
سايراغى سارغالدانىڭ سگەرلانمان.

اوزەندە بالقچىلار آز قلراب جۇر:
ئوغايدا اوراق داۋسى جالق - جوق اورغان
آلالاب، آل كتابدى قولدار يا!
قولدارن غودداي سۇيمەس جالغاۋ بولغان.

تابەك آتى

آرابىڭ نابەك دېگەن جالغز آتى:-
سول ايكەن بولغان مالى، مۈلكى، زاتى،

اوزبايتن جابسا جلقى آسقان جۇيرك،
يتيەگەن اوزگە آتدارغا تۇر سپغاتى.

كۆن سايىن جال قويريغن سۇرپ ئارا
سۇۋارب ميزگلى ميەن، جيمەب قاراب
اوتكزيەى كۆنىمز اسنق، ئۇندە سۇۋق
آدامنان آتن آرتق كۆنەدى آراب.

بار ايكەن، دايرە دېگەن، بىر آسقان باي
مالى كوب، تۇرلى جۇيم بارىنە ساي،
مۇلكى زور، سونچا بلىلق اورتاسندا:
آتى جوق جلقيسندا جارلى آتتاي.

آل دېدى، آپامادى مالن، زاتن:
آلمادى، بيرمەدى‌دە نابەك آتن:
آت قۇمار آتن قيماس، جانن قيار، -
آتيتان ميچ تارسە جوق اوغان جاقن.

دايردا كۆنىمز كۆلكى، قۇنە اويقى جوق:
جارليداي جالغز آتتى، باي - يلى جوق:
آلماقتا نابە آتن آدال مۇمن،
اوبلادى آلداين دېب بىر قاقر جوب.

جۇرەتن: بيك ھامان جولن بلپ،
اوستيندە سلقم - سلقم كيم آلپ،
آۋرۇۋ حالى مۇز چەككل، مۇساپر جەك
اوتردى جول چيتندە - آھى، ازەلە...

اوڭاچا، چولداسی جوق، چالغز ئوزی
نابیکدی کیلە جاتقان کوردی کوزی
اونمردەزاق قاسینان، بیچارا سب،
اکقلداب، منە دایر آیتقان ٴسوزی:

«ایە، جانم! مین چولاوچی، چولم آلس:
آدام جوق بۇل ماکایدا ماغان تانس،
آورۇۋ، ٴدام تاتپاغان ٴاوچ کونەی آچ،
اورنمنان بلجۇۋماغان قدین جەزمس.
آدڭ مین آناۋ ایلڭڭ اورداسینا،
جیتکزسەڭ بیر مر ایدم کوپ-کوپ آلغس!»

ۋوقتاتپ، یاسن تارتپ، نابیك آتدی
«چارایدی، منگسەڭوی، کیل!» دەپ آیتدی
ـزیلەیدی ناڭن دایر، چلامسیراپ:
«خالم جوق، منە آلمایمن، دیرتم قاتتی»

آتینان، بۇل ٴسوزدی ایستپ، ٴتۇسدی نابیك
کوتەرب منگزدی ایرگە سۇیەپ، دەمەپ.
ٴتیۇۋی ترگن قولما مولڭ-آق ایکەنی
جوندلدی، ٴبر تیبیپ، داکڭلڭ چۇۋ دەپ.

چەپ آپ اوق بویی جیر، قاراپ کیین،
اویلایدی: ٴبر دیمە اوغان دەپ کیتەین.
«ٴآی، نابیك! کم ایکەنم بایلڭـیە ایدی؟
آدڭ مین قوسداس آڭەاو، سورلی آق بیل!»

«توردا تۇر!» نابیك آیتدی، «توقتاپ سولای،
آتیما آس ایدی آدام تالای.
تلەیتن چالغز سیتتن تلەکم سول ـ
آدامغا آیتا کورمە آلداق قالای!»

«بۇ نە ٴسوز! تەتلەتلە!» دەپ پای تاڭداندی،
«ٴمانیسن بلەیتنی» دەپ اویلاندی،
«آیتپا دیپ، سونم! ٴاوتینپ، چالیتاس،
کورمەس آیتسام اوتلن نە زالالدی؟»

«اویلاما!» نابیك آیتدی، «آرپایدی دەپ:
قول جیتپای، ٴتلن تۇراپ، چالدایدی دیر؛
واقیغا بۇل سبکلدی، چقسا آوزڭتان،
باسکەیسن! چاچلمای، جای قالمایدی دەپ،
قالایچا آلغازڭدی بۇزۇرت ایستیپە،
قاراسپاس جن قاقرغا آلدایدی دەپ.

مۇنی ایستپ، دایر چلاپ آتدان ٴتۇسدی:
اوتقانما، آدال سوزدەن بارما کوچتی؟
تولاچن چاپپ، قویین آچپ کیلر،
نابیکدی ٴسۇیپ دایر، مویئن قوچدی.

ایبی کوپ، دوریاسی جوق خایرچیلار،
ایبینە خۇدای کونسە، بایر چقار!
آرپلی آلغرغانا نابیکم ییپ،
آدام آز آرتقاندی اوغپ دایرچیلار.

جاقن بول، جاقتقندی ایم دیدی،
بیر گقندی آلقم ایپ بین تیگن دیدی.
قاینارمای، قارز آلب، قای بیرەۋلەر
آلدادم، بیرمەی کیتدم، جوقدم دیدی.

اوستدای ایر باشینا "اس کوب کیلەر!
بلمەسیز: کەگە قالای، کم دوب کیلەر!
سۆمەمی سۆز اوچیدك آزابیلا
نە "جون بار؟ خابرسز دیب جورتقا اوکیلەر!

سورلی بولغان مۆجیق.

بولغان سولڭ کیسیبی اوزاق اوری زالم،
اورلاتوغا اوبات دیبە جورتقدڭ مالنی؟
اوبی آرام قانی قلرا، اول ناغلس!
بوەوودیڭ زار جلاتیاق، زور اوەالنی!

خودای‌دا، تۆران‌دا اوغان جالقز قارن.
سول "اوجن قلرا بیرگە کومگەن آرن.
اوری ایتب بیرمۆجیقدڭ سارایینا.
سیپیرب کیندی اورلاب قویمای بارن.

مۆجیقم جاتاردا بای، ئۆرسا سورلی.
بالیلقدڭ قور تیپ - قیبُل نالغان اورلی.

آملاب، الاملیمی، اوری آلقان سولڭ،
تیری مین ماکدلیبنك جیقان قوردی.
تۆۆسقان، کورجی، قودا - قورمالاس،
دوس، جارن جیبیب، مۆجیق جاردم سوردی.

«قلیمدی» مۆجیق آیتدی، «جاقام، جورتم"
سیندمردەن جاقن کمدی نابام، جورتم!
اوچراب زور قازاغا، جایم مناو!
نە کومەك بیرمسیڭز ماقان، جورتم؟»

جیبلب کیلگەن اوگجدڭ ماقتداری،
مۆجیققا آقل آیتب جاتر "باری
سورلیقا بار مۆلکیندن جوردای بولغان
منەکەی بیرگەن کومەك - آقلداری:

"کارب دیگمن بولەسی آیتدی: «آووەل باسدا"
بای دیب آت کیرەك ایدی چقارماسقا!»
قوداسی کلیم آیتدی: «مۆنان بزلای
ساراپدی اوبدەن اونجاق سالقرماسقا!»

آیتادی کورجی مۆجیق "بر جاس سراق:
«بولقاندان ایمس قوی بول سارای جراق؛
قایاغان کسی آلاتن قوبدەردەن
قوراقا قویماغانتان "ایت آسیراب

قالجیقم بالالادی کۆنی کیچە
آل سۆوتان، آیامابن کیرەکنجا!

بۇ تالاي، ازىچك قولغان كۆچىگى بار،
اچىنەن ئايلانىن قانداي دەسە.
كۆرچىمە كۆڭلى جارىم قىمايمەنما؟
اوبالىن موينىما آرتىب، اولتۇر گەنچە!»

جۇز آتل بىر گەن چمار كيلگەن بارى؛
بىرى اولاي، بىرى بۇلاي دەيب جاس، كەلرى.
آيلاماي تل كومەگن بىرت، بىرب،
بىرآدام قاراسىبادى سوزدەن آرى.

ابى، مۆجىق! جۆرتقا سىنبە اوزىگە سن!
اولەدى آچدان قوناق آرى. سارى.
«آوزگەدى قۇرغاق قاسق بوسقا قاجار»
چقتقا قۇر آيتقان سوز بولماس دارى.

بۇل سوزدك ماغاناسى اپىمەس تىرەك،
سوندادا قوربتۇزن آيتب بىرەم؛
مار تۇرلى سنالانن جىبر بولماسا،
دوستقدى، جانقندى چن - آى دىراىم:
جاب چاقن جامچىلقدا كوب دوس جاردى،
مين نىگە جامانقدا سىرەك كورەم؟

تار كيرەك تالما جردە تايلۇۋ جوق؛
قالادى قولاقدارى بولب كيرەك.
اوستقاي دۇنيانك اسن بىقاب،
دوستق بين جانقدقا تالغاب سېنەم.

قازدار.

بىر اوزن آب قولغا مقتى چىق
قازدارن قالاغا آپاداب چقدى مۆجىق.
قوۋالاب بايغوسدارى، كيلەدى اورب،
آسيەب بازار كۆنگە جانى چقب.

تېكسەرسەك مۆجىق اسن بايقاب، اويلاب،
اوغاندا دۇرس اپىمەس كىنا قويماق:
آسقدى بازار كۆنگە، پايدا كوب دەيب،
قازداردى اۆردىما اول بوسقا اويناب؟

دەسەگدەر: اولسز بازار قاراماىدى
دەر ايدم، مۆجىق اسى جاراماىدى،
پايداسى، بازار اوتب، كيتمر جىردە،
قاز تۆگل آدامغادا قاراماىدى.

بىزدەرجە قازدار، براق، سدامادى،
اولارغا مۆجىق اسى اۆنلامادى.
جولقتان جولاۋچىغا بارى چۆۋلاب،
مۆجىقتك اسن آيتب، كىالادى.

«بارما ايكەن؟ بىزدەن سرا سورى قالك!
قوجاسب، قۇۋالايدى مۆجىق جارم،
قورلايدى اورب، سوغب اويلاماىدى،
موينقدا قانداى منفعت قارز بارن!

اویلاسا قایداں ئہزدلك آسیلیمز؛
رۇمەدی قوتقارغان قاز ئتاسیلیمز؛
آیت استەب آتامزدلك خورمەتیقە،
اوتیبیدی ماماں اوتقا جل میرامسز؛
تاپاق جیپ جەی قازدارچا، جۆرگەنیمز،
نادانما قۆزچار بولب ئہر ئہلەسز!»

قازدارغا جولاۋچی آیتدی: «دوقتا گەدارچی!
آوسقان آقیتی آیتب جوقتا گەدارچی!
-بندەردی قادرلاۋگە نە "اوچن مذاەت؟
مۆجبقدی آیتی عیب یوقتا گەدارچی!»

- «استەگەن آتامزدلك "اسی قایدا؟
رۇمەدی قوتقارغانی آزغاتاپە!؟»
«دوپا تۆر» جولاۋچی آیتدی، «کوردەگەندی!
اوزدەرلك کیاتردکەدەر قانچا پایدا!؟»

- «آیتیق عوی آدامزدلك ایشکەن "اسن!
آلدە "اوزلك سوزیمزگە سینبەیمیسن؟»
- «سینمس "هام بلمن آتالك جاین!
سبندەردی قادرلاۋگە دیمن نە "اوچن؟

اوتکزدی "اوز باسدارلك قاندای ایشیمك؟
آزا گدا کوردە جانقان جوق جۆمیسم»

-«ہزدلك بە؟ (*)... جوق اوتکزگەن ایشیەگیمز؟»
-«آچە "جون سیلاماسا، کونیەگیگز:
مینیدە آتام جانسی، قادرلە دیب،
ئالاسب قیین بولار جیکنیەگیمز.

جانسی-آق بوب، آتالارلك اوتکەن چمار:
اسینە قلرای خورمەت ایتکەن چمار!
قالغرمای آسیاپتاں آرقداغیغا،
"اوزی مین جانسیلیقی کیتکەن چمار.

کوردەگی کومەك بولماس بابالارلك،
کیم بولسا اوزدەرگدلك باغالارلك!
کوتکدەر، اۆرسا، سوقسا، سوپسادامی!
بولغان سولك قۆوردانیق جامالارلك»

کیتەرمن بایاندا سام آلسقا بیك:
لاینی "هار نارسەگە کیرملك عوی ایب.
جاییمان جات قازداردلك سویلەگەن "سوز
کوبیتە جانی قازدلك نیمتی "دوپ.

بیتبدی، کوردە گیبلك کونی اوستاپ،
دیب جۆرگەن کورکتیمن قازاقدار کوپە.
قسقارتب "سوز آیاغی توتتاتامن،
سولاردلك اوکیمسینە قالارمن دیب.

(*) .... اویلانیپ اویلانیپ.

ايسەك بين اۋكى.

اۋركەكتەي، اۋىر ايمەس اۋجا قۋاما،
بىر ايسەك اۋلى سابار جالدى جولعا.
ايسەكدىڭ بويى ٴناۋر بولعان مىنەن،
ايسەكە قوسلعاندى ايسى مالعا.

جاناداعى بول ايسەكدىڭ كوزى سوقر،
باسيبىز، سوقر قالاي ٴجۇرىسىن اۋلعا؟
اۋلاقر تۋۋرا جولدان، قاتقب كيتەدى،
نيساير، تكر جانتاب جمى جونعا.

اجينه قالىك اۋرمان بارب كىردى.
باسەيمن: نە جول تاۋب نە عب ٴجۇردى؟
كۇن باتىر، قاس قارايعان ۋاقىدا،
ايسەكدىڭ اۋلاقعانن اۋكى كوردى.

اۋكى آيتدى. مىكر ايسەك مىنى! دەدى:
ٴمنب آب، مىن باسقان سيقى دەدى؛
جولدى آيتر، جوندى سالتب مىن اوترسام،
كوزكنىڭ هيچ نارسە ايمەس كيمى دەدى.

ٴبر آۋز ٴسوز قايرماي، ايسەك كوندى.
ٴمنب آب، اۋكى اوترادى، سالتب ٴجوندى.
جيىلرمىن آدر، تۋدر آمان ٴاوتب،
آعاجدىڭ جەكينە جاقن كيلدى.

جول تاپقان قارا كەيدا باسيپيسنا، —
دىين قوىب، باسقالىم دىب، ايسەك سىيدى.
ٴبر كيزدە، ناق سارعايب ـ ماجرقدان
آعاجدىڭ آراسينا ـ تۋلە ايندى.

اۋكيلر كۇندز سوقر، تۋندە كورگچ.
ايس ـ ايمكاق، ٴاس ٴمايسن باسەي ايرگچ
اۋكيەن، ناق آتسادا، آيرلمايدى،
دىب اويلاب جارقدادا ٴجور سلتەگچ.

كۇن چقدى، جارق بولدى دۇنيا ٴجۇزى
اۋكينىڭ بولدر ايندى كورمەي كوزى.
اوزگەگە ٴجون كورسەتب، باستاۋ تۋكل
ٴآلى بار اوتر ارلق جاي ـ عانا ٴاوزى.

سوندادا، ايسەكينە سر بيرمەسكە،
آيتاتن، بلكچستب منە ٴسوزى:
ٴآل كيەلەك جامان جير كە! ايندى ساقتان؛
جولاما! سول جاقداغى اوزەنكە آقعان.
بيتكەدى اولك جانيكا سالا ٴجورب،
آمان ٴاوت! ساۋ جلعان الاي قاداعان
(اول جيردىڭ اوزەنىدە، قاعىدا جوق؛
بلمەيمن، سوقر اۋكى قايدان تاپقان!)

Татарстан Җөмһүриятенең
Милли китапханәсе
Национальная библиотека
Республики Татарстан
НТ1648793

ايسەكدى اۇكى بىلىپ، آلب قولغا،
جاليدى ناق غازلزل تۇسكەن چولغا.
پالىن دېپ كۆن الىگەرى نەقلايق،
تۇسكەنى اوندان جولغا باق - پا؟ سور - ما؟

بۇل سوزدى باياندافان بولماس آيىب!
معار كىمنىڭ اسىنە بار سوز لايق.
كوركىم سوز مۇنان آرتىق تاپالمادىم
تال تۇسىنە اۇلاقفانغا جواقان تاپىب.

كوب بىلىم، كوپدى اۇپىرەتىر، بولمىسادا،
نە پايدا؟ جابقفاننان قۇر مۇكلىپ،
سوقرغا كورسەتكەن مىن، كورە قويماس:
سونىدادا، اۇمت اۇزىب اونىرمايق.
آرلاناي، آداسقاندى آچكار الاب،
قوپالق بوگوننوين جۇرتقا جايىب.

بولادى آقلسىزدىڭ مىسالى ايسەك،
بىلمىس نادان آدام سوقرغا ايسەب.
قالپىنان ايسەك آسىب آت بولمايدى،
قويسادا قوراسىنا آسل توسەب.

آلتىندى آپاعىڭا باسقان مىنىن،
بولمايدى، آسىلى آزىب، بالچىق كىسەك.
جاقسىنى جاقسى دېگەن، ماقتاو ايمەس،
جاماندى جامان دېسەڭ، بولمايدى اۇسەك.

قاۇمىنان مۇسلماننىڭ چىققان جولدى،
آيىپا غازازلىڭ جولى دېسەڭ.

بىلگىسىب، كىي بىلمىسز جول آيتىب جۇر.
مايقاساق، نە اوكدى جول اول آيتىب جۇر.
قالقفا نادان آدام باسچى بولىپ
قالقىڭ ناداندىعىن مولايتىب جۇر.
نادانغا ناداندىق بىن، جۇرت ايركەن سولڭ،
تال تۇسىن اۇلاقدى دېب سونى آيتىپ جۇر.

جارغان سوز جانىم آچىپ آلاچىما؛
آلامىڭ آداسقان آز بالاسىنا.
قانتان قان. ايچتەن ايتىم باۋىر جۇرتىم!
قاراقان «قارا تاۋدىڭ» قالاسىنا:

ايچى الاس سوقى تازا زالىمداردىڭ
آلداب قۇر سوقرىنىڭ تازاسىنا،
ماز بولىپ بايعازى آلغان بالالارچا
ساتىلىب جلتىراغان تاناسىنا،

آيىڭ زيارانى آتتاب اوتىپ
قايلىڭ پاتا قلما مولاسىنا،
قورققانغا قوس كورۇنىب قويداي اۇركىب
تىعىلىب داچالىڭ بىت خاناسىنا.

ايس كيتىپ، سارى قالماي ساقالداتىپ
قورىققاننان كوزلىڭ سىپاي جاراسپاعا،
اوميتىپ جۇزداپىدى‌دا، قوزاندى‌دا
باس اۇرما، ٴكلات ـ ٴملازات آعاچىدا!

قازاق قالپى.

قار ايداعا قاتار اوجىپ قاڭقىلداعان؛
ساحرا كولىگە قوزى ـ ساقتاداعان؛
ٴبر اورتىكە قازدان جىققان ئۇۋ جار بولىپ،
نە قالدى نانيمىزدە جارىلماعان.

آلاچىقتىڭ آداميداڭ ٴپارى ٴسالىم؛
كم قالدى قار ازىچا قار تىماعان؛
دىيكەتىر مىن جاقسى‌نى ئۇولىپ جالتر،
جاقسىلىق ٴاوزباسىنان آرتىلماعان؛

تىقلداپ، قۇر پىسقىپ سويلىپنىن كوپ،
ايكىتىپ، اۋچىر آتچا قارعىنداعان؛
بوس بىلىمىز، بوساڭ تۇرعان بوز بالا كوپ،
كويىزدەى چالاپاسىپ، قارپىلماعان؛

ايكىكەكوپ ايت آككىدەن چالداردا كوپ،
نىلمىرىپ ٴبر تويماتى آرتىلماعان؛
آق كوڭىل آلاقسپولاق آدامدار كوپ
ايسىرمىپ آزن‌كويىكە، آككىلداعان؛

جاپرسىز، نىچچە ساراڭ پاپلاردا بار،
قارىداي ٴولقانداعى قاتىلداعان؛
بارىپتىعى تىنج اۇيقىتا جاتقاندار كوپ
اۋمتىلىپ قالاپ اوپلاپ قالپتىماعان؛

سولاردىڭ قاتارىندا بىزدە ٴجۇرمىز
ٴمار بولىپ قۇر تويمەگە جارىلداعان.
نە پايدا اوتىرىڭ مىن بىلىپكىنىن،
ٴنيىسىنى جيرلارىنە سارىپ ٴاورماعان.

بۇل ٴبر ٴسوز جاسىرمت ايتىپ، جانقا جارعان.
قالماعان تولىك جاسيىت. قازاق آزعان،
پايدا مال، اوقىماندا جىن ماقسود بوپ
ارىلاپىن جۇرتىقلىك قانى آدام ازدان.

قازاق سالتى.

قاتىلداق قايىق ٴمقت ايسىپىسى جوق،
نىڭگىزدە ٴجۇرمىز قالقىپ كوچىبىسى جوق.
جىيل سونسا، تۇيىن قۇۋسا جلجى بيرۋۋ
بولماندای ناپان: رەۋ ميچ نارسە جوق.

بۇل كۆمىگە بۇكۇرن ايمس كوپىرەن كوردلىو؛
آلدى، آرتىن آككىداماعان بيتپىن كوردلىك؛
چقارماي ٴبر جيكتدەن قولىە ٴبرجيردەن ٴسوز؛
آلالق آلتى باقان جيرت بيىن كوردلىو؛

بىيتە ئبر ئۇدرەتدى سناغاندای،
«ساقتار دەپ ساقتار بولساە سەرت بەن جۆردك
جات جانىنى جاراتقانغا كۆزەتدىپ،
جانىن مەن ارلداسىق اپەدەى اوردك.

بلقردك اپلداك سرن، اپردك ئۇنن
اپەرب اپرەكسكە اپكى ـ ئاوج كۆنىك.
كرەدى نىپتەك اپشى ئۆسغەن كبين
مۆچكلن خالبمزدك جاكا پلدك.

ئآلى‌دە ساكلاوسز سالتن باغب
ئتۆرى جوق ئلس اپنەتن پالەن دەرلك؛
اۆلى تۆى « كوب بەن كورگەن» جالغز مەن‌بە؟
دەپ اوتر، نە بولسادا جۆرت بەن كوردك.

دوستیما خەت.

قراقى قىبا جازباس سوگتارم ـ آى!
قاجىماس قاچق جولغا تۆلبارم ـ آى!
اۆپلگەن اوله كسفنى اورگە سۆيرەپ:
جعارماق قر باسينا اڭكارالم ـ آى!

جارقراب جاقسلقنك تاڭى آتپاى تۆر:
تۆنەرگەن تۆبەمزدەن بۆلت آرلماى؛

كوك اپتى، كون ئپربلى، گۆدب قالغان،
سساداا جداى بپرۆۆ، جۆرت جارلماى.

كم ئبلب، اپر اپكپەكن، سپزب جاتر؟
كم جداب جولداسىنغا ئتوزب جاتر؟
ساسق‌مى، سالقن جۆرەپ ساماسزدار
ألاكسز آق ماللاسن اپزب جاتر؛

سناپتن، جاقسى مپندن جاماندى اولەب
قولغەنك قولدارنا كپزى جاتر؛
كپجەگى كپكچ لكنە كپرەك تلغان
بوستاندق بولماغان سولك، بپزب جاتر.

آپتقان مەن ئاز ـ سلارما ارنى‌مۆتنى؟
ئالابلك تاكن‌امالى تۆپكى سرى:
جانا ـ قان چن كوڭل مەن، جانندق آز ـ
كومپك ئاچى ـ لقن، سوڭى ـ آق جلى؛

آقچانا آپر دپن آرن ـ ئۆب
آزغان جۆرت، آدامچلق قالماى سنى:
جانى آچب جاقن ئاوچن قايغير ارما؟
جانى مال، جانيدى مال، ماا قلك قولى.

✻

جيعان ـ تەرگەن.

اويۋدين اويپ،
اورنداب قويپ،
ٴتۋر ـ الغانداي اورندكە؛
قيينتان قيىپ،
قيىردان جيىپ،
قوراپ، ٴسوزدى تەرمەككە،
اڭگىمەككە اپگز، ٴتىل مەن جاق،
اىرنىمەلق، سويلەپ باق!

ايمەتپ كوپدەن،
سانتق ٴدب، ايپ بين،
تاسالاما اويكمي!
آجنسا ايتك،
آجلماق بيتك،
ٴترى كومبەى، بويسنگى،
جورەككنك جاراسن
كورسەت جورنعا! قاراسن.

اوقۋچم، اوقباي،
اوسقرب جقباي،
سايىر مەن بايعا ٴسوزمدى!

جىلقان سۇلۋ سىرنعا،
جايعان سۇلۋ جورنعا،
ٴسوز تەرگەنگە ٴتوزمدى،
كوپ ماقانا از لامز ـ
ايسەلە باسلس قايماق موز.

قارقلدار قارعا،
جيقلدار آريا،
بوي سۆيسەتەر سازى جوق،
جيجەنسەب جورنعا،
ملجك ار قرتبا،
اوي ايسيتەر ٴسوزى جوق،
ماعان اۋلگى اول ايمەس؛
اول تۋسەرلك جول ايمەس.

جولدار بار اوزگە؛
جوبا بار سوزگە،
جورەككە ٴدوب، اويعا ٴجون.
جاماندى جامان
دەمەگين هامان،
مەيلك تۋۋلا، مەيلك كون،
اينالياسام ايتيايمن؛
ايمانمدان تايتمايمن.

ٴمار جوالدی اوبلاب،
اوبیما بوبلاب،
اوتدم قایز تبره‌گدی.
سایراغان ٴدل مهن،
زارلاغان ٴاون مهن،
قولاعی جوق کبره‌گدی،
اوتترا آلمای ٴسوز آور،
تیک توزا آلمای ٴبز آور.

قاراپسن کیین؛
اورسقا جیین
خان باغیدی قازاندی.
باتا آلمای جوتده‌پ،
باسقاغا کون دهپ،
آرتقان جوتقا آزابدی.
باس آدامدار خالقدی
ساتب، سیلار آلبدی.

کیلگه‌ن سولق بیری.
کیینگیلسری
بولدی قوزار جیکیبه‌تگه
او گزده‌ی اورگه،
اوشکه‌لسز جیرگه،
کوزده آیداب جیکه‌که‌تگه،
ٴبر کون توبسا اپسه‌که‌ن،
می جوق آلدن اپسه‌بدر.

سالیپ داوغا،
ساتیپ جاوغا،
بولسقدی آلسدی
قارق، بوب جورتقا،
قورغان بوب سرتقا،
کم اوبلادی تاسدی؟
ماقتادی اژلوق (*) بولدی ٴمازا!
قاوم ٴاوچن قلهمی آز.

اوقتدی جاسن،
ٴاوستيرب جاچن،
مال تابووغا سالدی.
تالامتان خاندان،
جاوایدان آیتقان،
ٴبلدی جالغز آلمدی.
کبی ٴبری چهن آلماندا،
دهنن جانچب قارماتقا.

باستدا ٴسالا،
آوزدا آللا،
سوادالاردا نه غامال؟
کوزده‌رن ٴسوزب،
جوزده‌رن بوزب،
آلداب جورقدی جیماق مال.

---

*) اژلوق = خاکم!.

اوجماخ موالدا قولندا!
ساۋدا ـ ساتتىق جولندا.

بىر كەمتگە اۋجماح،
بىر مەسە دوزاح،
دەپ اۋىرەتەر حالقتا.
اوجماحقا كىلمن،
آلداناك مولسكن
آرىندا غا (*) آلپ ـ با؟
مولدا سانسا تىينقا،
اول آللا ايمەس سينبا!

حالقا كونان جاتپ،
آللانى ساتپ،
آلامن دەپ خورلاما!
اىشمەكسز ايت جىر،
بىيلەتسىز بيت جىر،
بىرسەكنەر، بىر مولدا غا!
اوزگەدى، براق، آلداما!
آنچاغا اوجماخ جالداما!

اولعليپ قلهىي،
اوزيقن جاليدى،
آينبا سيدا بولمادى.

(*) آرىندا غا = جالداۋغا.

قاپاقىن تۇيەپ،
قامارن جيىپ،
جانجاقتى بۇلت تورلادى.
جاڭبىر جاۋماي، جاۋسا قار،
جۇرت جوقتاپقن تۇرى بار.

بالالق قالب،
اىپس بلب آنى،
ابر جىتكەلك جىيرما جل.
بلپاقى قالبي،
باپاقى سالتى،
بۇ تىرشكەن جۇرت اۋىقچول؟
بولسن كىدەي، بولسن باي،
جانر بىنام، جەمىرث جاي.

اىيچەكن اىمپ،
آنالقا سپنب،
بالا اۋىقتالىدى جاسق بپن.
قمزغا قالپ،
قرارب جانپ،
باي اۋىقتايدى ماسق بپن،
جالاپ اىكن كىدەي ماس،
منە جوردىك تۇرى اوكپاس!

اۋىقچول جورتدى،
تۇكسىگەن مۇرتتى
اوبر اوىپ، سورب تۇر.

ئۈن ئېيتىپ كۈنىن،
كۆرسەتكەي ئۆمىن،

ئويانغۇزغاي قوروپ تۇر،
ئوبىر بولسا قامقۇرالۇ،
ئاپىناغانى سول سورالۇ!

ئويانغان ئېرگە
ئومتلغان جېهرە،

ئېرۇۋچى ئاز، سېرك كېم،
قاس بىلگەن دوسىدى،
دوس بىلگەن قاسىدى،

مۇنداي ئېلىدى كورۇپ بىلالۇ؟
قىس ئېچىدە بىرمۇ قاز
كېلمىگەن مېنەن قايدا جاز!

قازاغىم، ئېلىم! (*
قايغايىپ بىلىك
سنۇۇغا تۇر قاراتىپ،
تالاۋدا مالىڭ،
قاماۋدا جانىڭ،
ئاچ كۆزىڭنى ئويانىپ!
قانغان جونىا "ئالى ئويغاڭ؟
ئويغاتايىن بار نە سېنىڭ؟!

(*) سوڭغى 8 جول ئولەڭ تۈگىگەسىدەن بۇرۇن جىققان «ماسا» لاردا سېنزۇرا رۇخسات ئېتپەگەندىكتەن باسىلماغان.
ب. ئ.

ئاناما خات.

قاراغىم، دۇغا كوپۈم، ئامىدور ئانام!
ئارتاپ، خات جازايىن دېپ، ئالدىم قالام.
سېنى ئويدا، سېنى موڭدا ئالمان ساتقاپ،
كوروۇگە جازغاي ئېيدى خاق تاڭدالام!

بارا ئالماي، ئوتىركىنى بولىپ "ئېيدان،
سېمېيدالۇ تۇرمىسىدە ئوزدر بالالۇ.
مال ئورلاپ، كىسى ئولتىرگەن ئايىبى جوق،
ئوكۈمەت "ئوز زورلىقتا تەبار چارالۇ؟

«"ئوشىنىز چابىتان بولسىن» دېگەن "سوز بار،
جولدار كوپ جانىمىنگەدە تىلرام - تىلرام.
ئوق "تېيىپ ئوزن ئوچىدە، ئوي "تۇسىرىپ،
بېتپەگەن جۇرەگىمدە بار "بىر جارام.

ئالداپ قاماقىما، ئوق ئومىسام،
بولغاندا جىگىتىمنىڭ "بارى ئارام.
ئادامدان تۇۋىپ، ئادام "اسن ئېيتېى،
ئويانماي، نە بېتىمەن كورگە بارام؟

كوب ئاينىماي، قىشلىسىدان سىرىدرەش -
بالاڭىنىڭ مىنەزى بار سوزگە سارالۇ:
كېتتەر دېپ: «سۇۇغا قولاپ، ئوندا "تۇرەپ»
قاپغى جوپ، مېنىڭ ئوچىن بولما ئالاڭ!

اوترمن آباقنىنىڭ بولمىسىنە
يۈز بىرقىسز كوز جىمەدى اولمىسىمە،
ايسكىلىك تۈلىن مقتى، كۈزىمچى كوپ،
آچالدان باسقا ھىچ كم كېلمەسىنە.

قور چاۋلى آيتالاسى بىيىك قورغان،
ھېرىك قەپ، سالغان تېمر تېرەزەسىنە.
قالايچا، مۈنى كورپ كوڭل سېنىمس؟
آنتانىپ چاۋ كېلسەدە ھېرمەسىنە.

كاللامدا ئۇيغۇلماغىنۇز اونتقان بىا؟
چاز بابدى: بۇل ايرندى كورمەسىنە.
قاڭباق بېن ساليالىك تېك بۇل ئبر زامان-
الاچ جوق، جېل آيتاسا، ايرمەسىگە.

تايپالغان قالاى جورغا، قالاى تۈلپار،
قاقتىمۇردىك كېز بولپ قۇر كېرمەسىنە،
سولاردان چانم-ئقانم آرداقتى ايمەس،
اورنىسز كوزدولەين مېن تەسىنە؟

تلىك باتام.

يا خۇدايم آققا چاق،
اوزبكە آيان، مېن ناخاق.
آققا دېگەن چولىمنك
آيردىن آيياى، چاپ!

آيات بىيەن خادىسىنە
آدال نېمتە آق اسكە،
چاڭلاماسام، جوق ايدى
چازا تارتىسن دېگەب باب،
مىنى اۋستانپ آيدانپ،
ىغرلاندى قايتانپ،
ماسلىھراسپ، ئماز بولپ،
تۆۋانغانىدى ئاوزلىق تاپ!
آز كۆندكە آلدانپ!
آز تارمەگە چالدانپ،
آداسقانى آلاچىلق
ئتۇزۇۋ جولغا ئتۈسر، خاقىا!

چاتى جېردەن چاۋ چقپ،
ماتول سوزدەن داۋ چقپ،
دۈسپان اۋسقاپ تولمىنان،
ايندەر تسقەپ تونمىنان،
ماغلن تو-سۆۋ بولغان چاق.

تۈتقن بولپ تارىقپ،
چالمز چانپ زارىقپ،
آچۇۋ تسپە اوبدى آلپ،
اوت چلىپ بويدى آلپ،
دېرت جۈرەككە تولغان چاق.

ئانىسى ئاپئاق دەپ، كېكلەمەي،
سېيىنغاندى ئېپك دەمەي،
ئون ئىكى ئايلىق ئاۋلىيە،
جېبىر ـا ـېگىز ئانىيە،
تولدا ئوكەكلىك، ئارزۋاچ!

~~~~~~~~~~~~

قارا بالۋان، جانى بېك!
قاز داۋىستى قازى بېك!
جېنىم قالغان ئالقىڭدا،
تولغا بولۇپ ئارتىڭدا،
كىم ئىباناق قازق ايد ؟

تۇنسز بولۇپ ايرىمز،
جېسر بولۇپ جىيرىمز،
«جان مېنىكى» دېپ ئالماي،
«مال مېنىكى» دېپ ئالماي،
ئايت بېن توسقا ئازق ايك.

بارىن سالىپ تالاشقا،
ئارن ساتىپ تالاچقا،
«جۇرت بولالق» دېگەن جوق،
جۇرت تايغىسىن جېگەن جوق،
ئارب، جرب ئارب ايك.

35

ھۇنى كورب كوزىمز!
مرېگەر دېپ سوزىمز!
كېپن بولار دېپ ئارالچىدى،
كول بولار دېپ چالچىدى،
بىز ئاۋمىت بىن قازب ايك.
دارمىنى جوق ئاپادار،
قورسلداغان سايانىدار.
بىلغاماسىن قالىڭدى،
قاسىيەتنى باسىڭدى،
دېگەنىمىز بولماسا،
قاز اتقا نە جازب ايك؟
پاپلاتىرغان تولمدى،
بوگەنلىر كىن جولمدى،
جاقىنىم بار، جانىم بار،
قاپارلانا جانىڭدار!
مېن سېنىدىركە جۇگنىدىم،
تورەسى ئادل قازى دېپ!

~~~~~~~~~~~~

جاۋغا تۇسكەنلىك سوزى.

جانغا كوڭل قالىپ تۇر؛
جان بۇل كوكگە سالىپ تۇر،
تاڭگە كوڭل قالىپ تۇر؛
تان جداماي ئارب تۇر.

جۆرتقا كوڭۈل قالپ تۇر:
جۆرت چالغانغا تاناب تۇر
اوتىرلك اورلەپ كۆچەپ،
مەن جىگىلىپ تالاپ تۇر.

اق دېگەننە پايلاۋ جوق:
اقادادان تاناپ تۇر؛
تاقدىر جەركىن تاپ بەرپ،
تاماغىمىدان آلپ تۇر؛
ماله دېگەن آتنتۇۋچى
آپاغىمدان چالپ تۇر؛
جالا دېگەن تويمىتى
بالتىرمىدان تاپپ تۇر؛

جاۋ بىلەكىن سىپاتپ،
بۆچاقىن قايراپ، چاتپ تۇر؛
ساۋ-قان قارغا، قاراغوس،
جىمتك آكۆپ، باقپ تۇر؛
كوزە آلماغان كونچىلىك،
كوڭلىنە مۈنم جاغپ تۇر؛
قابالاغان چامانلىك،
ماپان تلى چاقپ تۇر؛
«آي سىپلى بەلا» دېگەنلىك،
آپزى آپان تاقپ تۇر؛

چانى آچيدان، چانلك
چاس كوزىدن آقپ تۇر؛
آبىروۋغا آمال جوق،
قلىچن جيركە چاپپ تۇر،
«آللە قالاي بولار» دېپ،
جوزەكى جولقپ قاقپ تۇر؛
تۆكى چالى بىلمەدم:
ئۆلەدىمە؟ تاقپ تۇر؟
ئۆلمەگەن تۈيكى دوس،
ئۆلگەنلك پارپ تۇر!...

آدامدق دېقانچىسى

آدامدق دېقانچىسى قىرغا چققم
كولى جوق، كوكالى جوق،-قۇرغا چققم
تۆقيمن آدامدلك چاچم، ايكم
كوڭيلن كوكەرتوۋگە ئۇل دلك.

قور بولغان بوسدا كىتپ ايگىلك، بېينەت.
قولدارغا قولدقدان جوق آرتق زبينەت.
اوقتاي بىر! چانتوارم، ايكى آپاقى؛
آدامدق ماھوانغا قانچا ماجەت!

جىلاتقان مالدى قۇداي نە كەرەككە؟
مىنۋگە، سوۋعۋ، سوعۋعۋ، جۇندەمەككە؟
جۇرتا بىر! قامت كىيىپ، قامشىڭدى جەپ،
بۇيرىق جوق اۋراسىن دەپ اۋىزدەمەككە.

تاپاتقا ايتى اۋىرمەڭگەن قويىجى جايلاپ
كوك ايسەڭ قوزعالاما؟ تۋرتكەنگە آيداپ.
ايسەيدەن آلدانعانداي بولعاندار كوپ
جاسقىدى آسىلسا دەپ بىلمەي قايراپ.

كوك ايسەكدەرگە.

نە جازىپ ەدىم، قۇداي - آۋ، مەن قازاقتا؟!
مۇندالا عىپ سالعانداي بول آزاپتا.
آدامشىلىق ايسەيتە كەرىپ ەدىپ،
قول جەتپەسىن دەگەندىك ەمە آزادتا؟

ٴجۇن كورسەتدىم قازاق دەگەن تاسقا.
جول سىلتەدىم جاتى ايمەس آلسقا.
اوزگە جۇرتتار اورگە قادام باسقاندا!
دەيدىم: سەندە قاتارگىنان قالىسپا!!

بارما قازاق مۇنان باسقا تىلعانىم؟
نەشىن جاھىمسەنگىدى بۇزدىم باعادىم؟
آيدان اولگەن آتالاردىڭ بارما ايمەي؟
قاماق ٴاۋجىنسالعان ايتەر ايماتىن.

كوك تاسىعان كوك ايسەكتەر بارىپ تە،
قابرستان جاعالاي جاس، كارىپ تە،
ٴاۋرم بۇناق تاسىلىكە قالعانداي
تى باسىلار كيتىپىتى ٴمور قانىكە.

بارىنىدە ازدەپ قاراپ كورەرمىن؛
تاپقانىمدى تاسىلماپ بىن تەرەرمىن؛
ٴميللات ٴاۋجىن اكىپ كەتەرى سەڭگەن دەپ،
واسىبات قىپ كەيىنگىگە بەرەرمىن.

آسقاقتار! آرىنىمزدا قازى بار.
تەرگەپ زلاي سۋيەكتەردىڭ قازىپلار.
پايعامبارادى ساتىپ اە تى ٴزدلا آلعان،
پاموردا مىن بەركە اقتاردىڭ جازىپلار.

قيتاملەدى اپاتپا جاپقانى؛
قىيىن ايمەس دارعا آسقانى، آتقانى:
ماعان اور اوسىلاردىڭ بارىنەن،
ٴاوز اولىمنىڭ ايتەرى ٴلورب قابقانى.

قا... قالاـ شا.

خوج! ـ او بول، قا... چوقۇلماغان!
آندای بىر قالسا آداملىك تۇتۇلماغان.
آدەمنى سىپاي اىبانلىق قالىنغا چوق
جىرن دېمس چقدى چوقۇلداغان.

بوركەنىپ آرسىزدارلىك چاپىناۋىنا
جىم تابدى بىسرىمەكىن تۇتۇرماغان.
چققان سۇنىك تالغامايتى دوگردارلىق
تامىگا قىين بولار چوقۇرماغان.

چۇرتىما.

بىرلىك تۆپ ئاس اىتۇغكە چورغاق، چۇرتىم!
تابلسا اوكاي اولما اورغاق، چۇرتىم!
سىيانتى ئارا تارغا چۇقۇلداغان
اورەپىز، قويان چورەك تورغاق، چۇرتىم!

بلمەيسن ئچونىك مېيدىن ئېرپىسگىدى.
انك بواپ ئاس اىتمەيسن كېلمىسدى.
اۇمىت تۆپ ىپىگە آئدای تالای تۇسىپ،
ئاپغادى چاپىس تۇكل چېلىسگىدى؛

ئچونى آيتقان چورتقچىلقا آدام بولسا،
چماسنى توليقما آلا كىرپىسگىدى؛
پتيراب پوت-پوتيگە چوتەلگەننە،
كوردلى غوى چلپلانى ئاورپىسگىدى؛

كېلگەننە ئاوزدى ـ اوزىگە مقتى-آى سدار،
تاپتەمەين اوزگە دېسە كوڭكيچگىدى؛
سقلدى سنى بۇتاق تومنەسلىك
كم چۇلماس اوكلەپداقى چىمېسگىدى؟

چۇباتۇق.

ئالىبى ـ ئالىبى، آق بويەم!
آق بىسككە جات، بويەم!
چلاما، بويەم، چلاما!
جلك چاغپ بىرمېن؛
پاى قۇتانك قوبىربغن
جىكە تاغپ بىرمېن.
(قازاقدىك بالا چۇباتۇق اولىكى)

قايران، ايركن
زامانلارىق!
تارلىقا چوق
آسالدارىق!

ايركىن دالا
ايركك قايدا؟!
ايركدەگى
كوركك قايدا؟!

تۇۋلى، تۇۋلى
جەرلك قايدا؟
سۇۋلى، سۇۋلى
كولك قايدا؟
ەركن كوچكەن
ەلك قايدا؟
ەل تۇرغانى
ەرلك قايدا؟
تۇۋرا آيتاتن
ٴبيىك قايدا؟
ٴبى بارداعى
كويك قايدا؟
آدال كوڭل
آقىق قايدا؟
جالعان آتتىسان
ساتىق قايدا؟
باۋىر تارتقان
جۇرەك قايدا؟
نامس قىزغان
سۇيەك قايدا؟
تۇۋلى جەردەن
كوشتى ەردى،
سۇۋلى كولدەن
سۇۋسىز آيردى.
ەر اورنىنا
ەر كەلە قالدى؛
كونكەدەن
اور كەلە قالدى؛
ٴبى اورنىنا
ٴبيىك بولدى؛
ٴبى دەۋ براق
قىين بولدى.
قارالدى ٴبى
جاقتاۋ بولدى؛
قاراني جان
آقتاۋ بولدى؛
باۋىر، جۇرەك
تالاس بوپ تۇر،
نامس، سۇيەك
قالاج بوپ تۇر؛
مالىك آلداۋ،
تالاۋدا تۇر،
جانىك آرباۋ،
قاماۋدا تۇر؛
آيالەنگەندى
تۇساۋ قسدى،

جانىدار كوندى
قۇرساۋ قسدى،
كورمەسىنگە
بەردەك مقتى؛
اوينەسىنگە
كەرمەك مقتى؛
اەندى جاتىپ
اويقتاۋ قالدى،
اويقتاعاندى
ماقتاۋ قالدى
ٴآلدىي – ٴآلدىي!
دەپ تەربەتكەن،
اويقتاسن دەپ
كوپ تەربەتكەن،
قارنىك آشسا
اۋلۇقتارلىق
جىلاپ جاتسا،
ماي بەرمەكشى؛
تونسالىق تولىكى
قوزعالتار
جيكەتاتىپ
باي بەرمەكشى.
ٴآلدىي – ٴآلدىي؛
مەن دە دەيمن؛
ٴسرا «آلديي» گە
سيىنبە دەيمن.

ا. ق. خانمقا.

ۋاعىتسز اوتسەدە ٴاومىر جاسىم،
بۇل جولنان خۇدايم آيرماسىن.
اوزاق جولعا نيەت قب ٴبر جققان سولعى،
جارم جولدان قايتپاس ەن، قارىنداسىم!
سۇۋدا بولار اول جولدا، تاۋدا بولار؛
جاۋدىك اوعى، جايعان تۇر – آۋدا بولار؛
مناۋ پايدا، مناسى زيان دەمەك،
اول ەرلىكتىك ٴاسى ەمەس – ساۋدا بولار؛

چالغىغانن، چارچاينن جيرلەردە بار،
چالدىقلاتقا مۇقالماس ايرلەردە بار؛
تاپراندانب، قاچيپاى نرمسالقدا،
چقزباينن جوالىڭدا اورلەردە بار.

چارچاپدى دەپ اوپلاما چالدىقلاتنان؛
اوزانسينب چاناپاسين چالقىاتنان؛
جۇرت، قولغان كيلمەسە، اوكىپلەمەس،
بارن سانقاب مىن آيىاب آلب قالمان.

ايل مۇقەمدى بلەس اوقىبايتۇنىن؛
كوتەرمەگە تالغاندا چقيايتۇنىن؛
چالس باسب آيانۇرى جقلغاندا،
چانقالىڭنان تۇرما دەپ مقتايتۇنىن.

مىن اولسەمدە اولەمن چونم ميتەن،
تانىمن باسقا تىمدى آلار اولم ميتەن،
اولگمن كونى آيارب قغارى كور،
ميں جوق بولمان كوميلب تانم ميتەن.

كان كوميلىش، كوملمەس ايشكەن اسم؛
اوپلايتىدار مىن ايمەس كوتكەيسن؛
جۇرت اوقىپاسا، اوقىپاسن چاقىقدايمن؛
ايل يۇرگونچل، مىنيكى ايرتەڭگى اوچن.

آقن انيمە.

آزراق تۆلاغك سال، آقن انم!
اويمز رۆخيمز جانن، انم!
آغالق پراۋاسن تولپيا آلب،
كيلمن آيتايىن دەپ، آقل انم!

اوزمدى آغا ئمن دەپ اولمكيمن؛
اونمدى كورەميمن ماقۇل، انم!
آداسقان آغا ئردلق جيرى بولسا،
تۈيمن ايتە كور دەپ غافۇق، انم!

جاى جانىلق جا ئلمايسن، آداسپايسن،
كورەسدە كم كينبەردى غاقل، انم!
آت قويمان آز كوپينە ناراماستان،
آقلما بزدر چارلى، مانقر، انم!

دوگردای تالغاماى بيپ سپمر كەندەر،
سالقالب آقلىمغا جاقر، انم!
سويكتى ميللاتيكە بولام دېسەلق،
ناچاردلق كوپرەك جە غاقن، انم!

سيلاسن دېسەڭ جۇرتڭ تادر تۇتب،
آيىر سب مومند ارغا آقر، انم!
دامدى ايل ايچدە بولام دېسەلق،
ججەڭسى جوقدى سوزلب لاير، انم!

دوانگنان مۇنك ُبرى كېلمەس بولسا،
كېيىب ايك بولماسا قاقر، ُانم!
ُسوزكدى تكدانابن دىسەلف جۇرتقا،
ايت آيىب تاباق-تاپاق چاقر، ُانم!
آۋزى مېن اوراق، اورب بارنده ايشەن،
تمزدى چارا-چارا ساپر، ُانم!
ايت بيزمن تمز بير ب. سوبلەب كورسەلك،
آيتقانلك جۇرتقا بالداى تاتر، ُانم!
آتيلك آملاتونداى بولسادامى،
تمز بېن ايتى جوق تۇر تاتر ُبلم.

ي. ب. جېزدەم خاتىنان.

تۇرمىسك جراق.
آماتبا؟ جراق!
كۆيرەلىسن كوبرەلك،
ُميللات ُاوچن بېگرەلك.
هاماندا ساقتان!
ساقتاماق خانىدان،
قور چاغلن دۇسبان تەگرەلك.

مىللاتكه قزمەت
جۇملانك مقدەت.

اوپقىنى آچ! دېر ايلك،
ناداننەدان قاچ! دېر ايلك.
بولمايدى اوزندەب:
دۇسبان تۇر كۆندەب.
بردە بۇل ُبر انندەت.

ُهار ُسوزلف آلتن.
اوغارما ايكەن غالفك؟
سناغاندا چقارسن
ميللاتيلك قالبن.
ُتل آلماس دېب قورقامن،
دېر ايدم، تارقن.

مودا (*) بولدى كدىالك.
ُسال ُسوزدى ايلەكچ.
ُبر جوتگه تارتۇق جوق؛
چالغاراق ايرەگس،
آلالقدان كوج ُبولۇق،
بۇل قانچا كېرەلك ُاس؟
جيمەن بار اۋە دېرلك؛
سايق بار بۇە دېرلك؛

(*) رەسم.

زامانا ئۆزگەردى،
جاسۇسلار كۈلەندى،
ئازاسىنىڭ ئوزى چىراك.

. . . .

جاۋاب خاتىدان.

ئامانمىز، چىرزە!
سولايما سىزدە؟
ئامان، ئاسىباق جول، ئادەت.
تاغىرمغا ـ تاغىرم،
نازمغا ـ نازم
ئەمەچىلك اول ـ ئادەب.
جولدان مىندە چىقماين
سوز بىن سىلاب مىقتاين.

جولغا سىز كوسەم،
سوزگە ئىلم چىچەن،
ئونك مىندە بىرى جوق.
ئازدەمەي جوتەن،
جايقاماي تۆتەن،
قاراب جاتقان تۆرى جوق.
مىندە سونك بىرى من
اولگەنم جوق تىرى من.

آغانك آتل،
آيتقانى ماقۇل:
جانى آچىدان جاقتىق.
بىن جاتقان كىبكەس،
ماقتانچ ئىمەس
ئىسە چقارماق ئاقتىق.
ئىر باتقاندا جورغالق:
مولدا جوقدا مول ـ ئالق.

بايقاساق، چىرزە!
باۋزدار كىرزە
ئۆزن جەنۋبار ايمەس بە؟
ئۆتنەمەي اولسەك،
سۆيەمە بىن كومسەڭ،
كىينكىلەر دىمەس بە:
ئۆلاق تۆرلى باقىرماي،
اولگەن ايكەن، ئايرماي!

«مىللاتكە قىزمەت
بارىكە مىندەت»
دەب ئايتاسىز ئوزبىگىز.
مىللاتدەن بىرۆۋ
ئايتپەسە تۆزۆۋ،
من بولسا سول سوزبىگىز.

كبى ئاس چارنى قوربان مەن،
بولماس قورقىب قورقان مەن.

مەن ئوقتىم، جانىدىم.
سەن بوقتىك جانىغا.
كم ئىستەمەك قىزمەت؟
ئاوز بىلەن ئايتىب،
ئىستەردە قايتىب
چولاماساق نە مىننەت؟
تىك چۈرسە، توق چۆرمەكدى
قىيىن دېمە بىلمەكدى.

چېھرە - ئىكە، سولاي!
كورمەسىز قولاي
جان ساقتاۋدىك ئىيىنە.
ئايتماپتىن جىر بار،
ئاچماپتىن سىر بار.
تىماقتىنىك كوبىنە.
سىرگە جازدىم ئوغار دېپ،
تىماقى چىرقى چىقار دېپ.
. . . . . .

غىيلم.

غىيلمدار دۇنيالىق ئىيغىر بولماق؛
ئويغان ئاول غىيلمىدى كافر بولماق؛
زۇلۇلاتىپ جارىغاندى، چارت جۈكىتىپ
مولدا.ئىكەك ئوتۇرغاندا مويىتىن تولغاپ.

سوندىن زامان جۈيرىك، ھۆدەر چاپان؛
آرتىدا الەسە آلماي جۈرىمىز ھامان؛
كۈن ساين ئوزگەرىلىپ، ئوزدىر آرتىپ،
بارىدە بارا چاتىر آلما تامان.

ھزامانىك تۈلكى بولسا، تازى بوب چالاە
دېگەن سوز آيات بىلەن ھەردەى ماغان
آلاندىپ آرتىمىزغا قاراغىچاپ
جۈرگەندە- آق اوزىپ، اوزاپ كېتەدى زامان؛
نارسەنى تۈسكە ئىنبەگەن اوگىمە كوردك؛
سولاردى تابىان غيلم، دېيمز جامان.

غيلمدېب تەنى او يرەنىك ھەردەى جاسقا!
(ئايتقانم بيكەر بولسا، آلماي تاسقا.
تايلار آقتاپىندا، بوقتاپىندا،
سوز ائىمەس آرتاپ جازغان دوس بىلەن قاسقا)

غيلم بار بىت جۈۋۋدا نالاي دېمەك؛
جۈۋغان جون بىرلاي باسناپ، بولاي دېمەك؛

جۇۋسا ئۇدار-ۋلاي اھىپ ساۋابى كوبىھ
جارا بار جۇۋماغاندا اۋلاي دەرلك.

چارندار كوب دېھاك غۇسل قوبەنغاندا؛
جامۇات پالەندەى بوب قوپلغاندا؛
قالاپچا كوزد. . . . . .دەپ آيتىپادى ايكەن؟
اوپروت دەپ مۇنك ئبارن بوبىرغاندا!

آيەل مىن پالەن بار دەپ جانالسغاندا؛
پالەن دەپ اۋيەقىسىراپ آدالسغاندا؛
اۋپرەنوۇ بالالارغا قاندای جانسى!
آفلغا سالر، اوپلاپ، بال آچقاندا!

مېكتەپدە اوقىماغان بلمەى جۇر-ەۋى!
جېردەگى مال-ماخلوق، قۇس آسپاندا؟
آيتامن مولدا. ايكەك چوق اوگاھ‌دا:
-ور بىرمەس كاتر سن دەپ نالاسغاندا!

نارسو نان

چاپلغان كوز جاسى مېن جېردك بىتى
اوڭكيزىپ، تم اولچمزسز، اوكومەتى
جاۋزدق جالغانىق بىن ماپناغاندا؛
آدال جول، آق نيەتدى، آرام چېكپ،
جازنسر جاندى قىناپ، قاندى توكپ
بوزۋەىق، ئوز كن‌كەى تاپناغاندا؛

قيناالپ، كم بولسالك دا، تالغاندار،
توكيلپ، ئاۋمت ئاۋزپ جايدىپا ئدار!
قاپتادان جاقتدق كېپ، قاسدق ناچپ،
جارقيراپ جاقسياغقا آتارناك بار.

ايكەپ ايكسەسينە بېيىەت آرنباى،
چوگر تاج، چنجر كييپ، آزاب تارتباى،
جاقتدق كىلر كوچتى ساۋلەتدە؛
كوز جاسى، تزى مولا، توادق، خورلق،
دار-آغاچ، قلچ-قانجار، او-ماك، زورلق،
ئېرى چوق جاقتدقك داۋلەتدە؛
جانغا چۇت، جارق ساۋلە جوق موختاجدق،
-رت بىرمر آدام زاتناك آولەتدە؛
آرتقچا تاسقان قايتىپ، تولغان سولپ،
ورىيتن كېز كېلمەكچى ناۋبەتدە.

دېمەكدەر! جاقسلق زاك جاى ئاۋمت ئور.
زامان تار، جاۋزدق زور، تم نسپ ئور؛
آينالاك قاراكى ئون، تم تونەركن.
قيناالپ، تالار دۇنيا آزاب چېكپ،
تالجيرار جالماۋزدار ئاندا بوگپ،
پولەپرار، آلس-جۇلس جۇلپنا ايركن.

جۇرە آلماي، دمى ڧورب، سونداا ʼآرى،
سوڧبالى، سودر چوادان چفار ʼهارى؛
ڧالغان كۈچ، ڧىنالغان ʼنان، آورغان چان،
دېرتىنە چاڧنەندى اپتەر ʼدارى.

~~~~~~~~~~

باق.

بۇلندار بالب چاسرغان،
چانا ʼدۇسب بالغان،
ڧالغ چافافى ʼسونب تور؛
چاڭلانفان اومردەن،
چاڭا چفب كورنگەن
گول فالماودا سهنب تور.
بالالەردان باسفالب.
(دالسفلىمن آز چاسدى آلب،
اپسم ناغز اپنگەنچە)
كوردم فزق، كورمەدم؟
كورسەم بالا بېرمەدم،
بوز بالا چاس كبلگەنچە.
ڧۇسداي ڧولكى آلاتن،
چايب آلتن ڧاناتن،
اۇۇلبغان اوت لىبقى
چلفنك چاس كبلىدە
اوبغى ʼبر ـ آز بولىدە
ڧوراغى چوق اول ʼاوندى.

ڧۇۇدم باغنى، ازدەدم.
«شاهاس ـ غوى تېز» دېهم.
آزاب چېكدى ʼتان ـ چانم.

ڧلراب چاڧن چراغدى،
چاڧدم ʼڧۇرلى چراغدى،
ڧاپترمادى ڧۇۇغانم.

ʼاومت سۇپرەر چراڧغا،
چېتەسن دهب مۇراتغا
ڧالغسامدا لزدەتب.

ڧاچان كوڭل چاسارار؟
آرغا بلسك بوساتار،
راھانتى چاز كبلب؟

ڧاچان چاتب چام چراق؟
ساۋلە بېرب چارغيراب،
بولار چارق ʼكورت تلراق.

ڧاچان ماغان ازدەگەن،
كۈلب چلى ʼجۇز بېنەن،
بولار سېرك باق ڧاراب؟
~~~~~~~~~~

پۋزۋچكين ۋالتەردەن.

قىزدىر دەيسىن ٴتوب جيىندى، جان! دەيسىن،
قىزدىراتىن جالىندى قايدان آل دەيسىن؟
ٴومىرمنىڭ ٴتاڭىن قۋىپ كەشىندە
بىر قىلپىنادان ونكەن كۇننىڭ ٴشامىسىن!

بىرە آلمادىڭ، كەلىك سالالىق بىيلەدى؛
جاس قىزبەن كورىسىن جالدار كەيىنگى.
ٴتاتتى ٴاۋەر مەن ناقسى كوڭىلىن آۋلادىق،
قالعانى مەن آلداناتىن زەيىندى!

او، دارىيعا! ٴاۋزىنىڭ باسىدان، قىزىق جاس!
اۋزىنكە ٴجون، اۋزگەلەرگە بۇزىق جاس.
قايعى، قاسىرەت دەيىتىن جاقسى باتىرماي،
ناپران جاستىق! قىزىقۋى مەن قىلقان ماس!

كورىنبەسەدەن ٴومىر كوبى ونىكەن چاق،
تىرىبيلىكتىڭ ٴسانى، لاززاتى كەتكەن چاق.
وبىن كوڭىلكى ماجاسەدەن، قىزىقدان،
مەرگىل قۋۋب، «چىق!» دەيپ، ٴآمىر ايتكەن چاق.

جانىڭ آيتسا، كونيەگەنىڭدەن نە پايدا؟
ۋاقتىنىڭ ٴتاي چولاق: «ٴجۇر!»، «آپىر!»
تۇرلاۋى جوق، اۋزگەرلىگى ٴاۋسىدىڭ
اۋيب‌سىپە ايتكەن ٴسىرا كەم آبلا!

مۇمكىن دەسەڭ: آدام زادقا ايكى اۋامەك،
ٴبىرى سوڭىڭ «جاسىم جەتتى» دەيپ كونەمەك؛
بول ٴاۋلمەكتىڭ آردانقىسى — آۋبىرى؛
مۇنان كەيىن اۋلام — بەسول دەيىم سونيەمە؟

آت.

مەن نەگە، تولپار آتىم! كىسىنەيسىڭ؟
جايىلىپ نەدەن كوڭىلىڭ، ٴتۇسىدى ايكىسەڭ؟
ايرىكىپ، آۋزدەيىڭ قارىج — قارىج جاينات،
بۇ قالاي، بۇرىنعىداي سەلكىنبەيسىن؟

آلدە مەن، ياباڭ ٴتاۋب، باقپادىم — با؟
بولماسا، جەمىدەن قىسىپ، ساقتادىم — با؟
آيتپەسە، آيرولدەرلىك ٴسانىدى ايمەسپە؟
جيەكدەن تەز كيكىدى ٴتابادىم — با؟
سالدىرىپ ساف آلتىنعا اۋزەنگىدى،
تاعاعدى جىن كۇمىستەن قاقپادىم — با؟

جاقاۋىن ايمەسپە بىر كەن ٴآتادىڭ:
«جۇرايسىن نە ساپەدەن مەن جايقادىم،
آلسادان قىلاعىما كەلەر ٴدە بىر
ٴتام داۋسى، كەرنايى ٴدارىپ آتقان اۋيدىڭ

کسیندب سابەبیم سول مین آە اورغان؛
کوب جۇرب دالادا اپندی سهیل تۇرمان.
آیزەل مین چارقیراغان آسم باسب،
آز قالدی سیلی، سندی کوندەر تۇرغان.

جاقندا، جانی آچیلیس، جاۋ کهب چاپلر؛
قالدرمای آیزەلمنك باربن توتار؛
سوقترغان چن کومسدەن ناقالاردی؛
سۇرب آیاغمنان اولجالانار.

کوبزەلب، جانم آچب، آورب بیك،
قلهمیرب، واپم غمب، تۇرمن جۇدەب؛
اورنینا جهلیۇزدەنك نهرگەدی آ کهب،
نهرلەگەن بۆییر بمة جابادی دهب».

داچبان آلپکنك آجالی

جارسالب، جاساق جیار بلمدی آلپك.
بلمس: خوزارلاردان آلماقا کپك.
تالاسن، اپکندەرن ازاسی اوچن،
اوت بهنعن توپعان آرتاپ قلچقا دهب.
قول بلستاب، کیبب ساۋت ـ تسارگرادی، (*)
مر مقدز، تاگداب منب سهلمدی آتدی.

*) تسارگراد استانبول، قلاسینك بۆرنغی آتی؛ ساۋت تسارگراد ـ سونان چقغان ساۋت.

دالادا کهل جاتب، کتار کوردی
اپینن قالك اورمان چققان قارتدی.

*) پیرۋنقا کوننگەن، بیرگەن ایملاسن،
بولماغان بولار زامان واقیعاسن،
قاسینا آلپك کهلدی قاربانك،
اوتکزگەن قولچیاقی ورن، بال مین جاسن.

«نه بولار؟ آیتچی، بساقسم! خۇدای سۆیگەن؛
الگەرگی اوقەر جانم نیعمەی کۆی مین؟
جاۋمدی جانجاقداغی قۇۋاندرب،
تۆپراق تیز باسارما؟ دینەمە اوپکەن.

آچب آیت! بۆکبەی بارن هیچ تایمقیا!
آلاسن تاگداب جانسی آت آیقاقتقا»
ـ «باسیلار کناز سیین قلماس خاجەت
نعام تورقیاس بولغانداردان ابە جۇرقا؛

اورلادلك ئلی اپرکن، سوزی خاقدی،
قۇدرەت آمری مین انتقماقتی
قارا ئمی تا ئماغیلار تانتیاپدی
جۇز ئمنن ساغان دهگەن کورەم باقدی.

*) پیرۋن ـ دیە سزدەر تاپینة تن بشه.

اۇستىباي، آل جانىڭنى! سوزۇن قارىنداڭ!
بالىرغا قىيمات بولۇپ داپىس - دا تۇغدىڭ.
آتىڭ زورە، آيىنىڭ مول جاۋ مۇقاتقان
نالقانىڭ قاقىباسقا ئىسپار كۆرادىڭ؛

آپاماي، ھەر كۈن ساغان ياق - تالايدى،
كۆتۈركەب، دوسبانىڭ كۆرە آلمايدى؛
جەھر سۇۋدا، بارى ساغان باغىنىۋولى،
تولقىنى كۆك تەڭىزدەك آلا آلمايدى؛

آيىالتا، اوق تاھرادا، سوم قانجاردا،
ھەچ بىرى ساغان زاۋال قىلا آلمايدى؛
آستىنا كۆك - اۇنىڭ جارا تۇسىمەس،
قورغاۋچىڭ كۆرنىمىتىن، بار ھەر سايلى:

قاتىرلى تەبىينەتتەن قورنىاس آتىڭ؛
سىھرەدى قوزغالغانى، قالاي تاقىم.
«تۇرا» دەسە جاۋغان اوتقا قىيمىلداماس
«جۇۋا» دەسە قامالغا كىرەر باتىل؛

سۇۋغا، سوغىسقادا تۇلپار چىدار؛
آچالىڭ، ىراق، اوسى آتىدان بولار..»
سوزىنە چالقىڭ آيتقان كۆلدى آلپ،
آيتسدە اوى مەن جۇزى دۇرغىلدانار.

كۆڭلسىز، اوبداغى جوق ايستب اسدى،
اۇندەمەي، ايوركە آسىلىپ آتدىن تۈسدى،
سىيالاپ، تاسپ، قاغىپ موينىنا آتن،
آينىماس دوس بىلەن كىتاز خوش ايتىسدى:

«يانىل بول، سىرلىك آتىم، رەنجىمە!
آيرىلار مىرگىل جېتسە، آيرماس نە؟
دادىل آل! خوش آمان بول! مىنى اۇمتىما!
آپاغىم قىيمەس آلتىن اوزەڭگىگە.

كېلىڭگىەر، بوز ياللار، آتدى آلىڭدار!
جىتەكدەپ تۇغاييىما آپىارىڭدار!
جابىڭدار! جابۇۋىنا تۇكتى كىلەم!
تازالاب، جۇۋۇب، باغىپ بايدا تۇردار!

جىمىنە ايلىك تالاۋلى سۆلى آلىڭدار!
بولالىق سۇۋى مەن ھەم سۇۋارىڭدار!»
كىنازغا آتىن آلىپ، تۇسدى باسقا آت:
اوتەدى مۇنان كىيىن نىچە چىلدار..

باسدا ھەر قورغالىڭ آلپ تۇرلاپ،
جاساق بىلەن جاتىداغى كۆلپ اوينىاب،
نايىمى جوق، خاسرەت جوق، اچپ بارى،
كۆتىدەردى باسدان كىچكىن سوپلەر اوينا آپ.

ايسكەردى ھەر مىزگىلدە آتىن آلپك،
سورايدى: «ايسەن، ساوما ھام تايدا» دەپ:
«جۇرىسەن، جۇيىركىدىگىن تاتقان جوقپا؟
جايىقىپ قالمادى-ما؟» دەيدى «جۇدەپ».

قايدا دەپ، جوقتاغان سولق آلپك آتىن،
آيتادى ھەرەڭ تۇرۇپ: «كىناز-باتىر!
بىلسەڭدا بىرەك فردلق آلدە قاچان،
قىنجىق آلپ، آتنك اولىمتاپ جاتىر».

مۇنى ايشتىپ، آلپك جىرگە قاراپ ئوممن،
اويلايدى: «اوتداب بوسقا چال نە جىگىمن؟!
تۇۋ باشى! اوتيركىچى، آلجىغان چال،
آتىمدى ايىرىپ سن بوسقامىتمن».

كوروۋگە آتىنلىك سۆيەك-سانلارىن،
ايرىپ آپ «ايگور» مىنىن تونلارىن،
سارايدان چىق ، آلپك كىرلە جاتىر،
جاغالاپ دنيپىرىڭ (*) آلابدارىن.

قۇرۇقارىغان جاتىر سۆيەك قۇباسىدا.
سىپلەرلەر جىپ قۇيىلتقان تۇرباسىدا.
قۇرۇم كومگەن، جاتىر جوقۇغان سۆيەكلەرنىڭ
آرالاپ كىناز آلپك جۇرگ قاسىدا.

(*) دنيپر- اوزەنىك آتى.

آفيرىن، آيماغىن ساپ، چىقىپ باسقا،
سوز سويلەر، كىناز تۇرۇپ اولىمىن دوسقا:
«جات، دوستىم! كارى ايدىگىن تاپتقان بورىن،
قۇدرەت قاراماپدى كوپ- آز جاسقا.

جازىپدى مىنى آسپا سۆيەك باسقا.
قايلك مين ئويىراغىم تويغۇز باسقا.
«آجالك آتتان بولار» دەپ سانالاپ،
چال مىنى قورققانى اوسى باسى-با؟»

بىلمەرمەدى، باسى ايچىنىن جىلجىپ چىقىپ
كىنازغا قارا جىلان چاپدى اسقىرىپ.
اورالىپ آياغينا چاققان كىزدە،
باتىردان چىقدى دەپس جانى ايچىنىپ. . .

آلپكىدى جوقتاپ جۇرتى كوپ جىلاپدى،
اولگەن سولق، جىلاغاندا اول تۇرماپدى.
دنيپر جاغاسىدا آسن بەرىپ،
كوپ ئۈچۈپ سايىتى آياقدار يىلدايدى.

«اولىگاھ» مىن كىناز «ايگور» دۆلق باسىدا:
تويلاغان جاساقدارى ھام قاسىدا:
كۆزەردى، بايدان كۆچكەن، سويلەي تۇسەر،
سايىتى آياق جۇرگەن سابن اورتاسىدا. . .

بالقچی مېن بالق

تېڭىزدىڭ جاعاسىندا كەمپىر مېن چال
تۇر بىدى اوتىز ‹اوچ جل تاق دالەدە ‹دال.
كۇن كوركەن بېچارالار بولق آۋلاب،
بولمابدى ‹تۇرت تۇلكەدەن ارمدا مال.

‹اوستى جىم، آستى جۇقر جېردەن جرعان،
باس پانا مېكەن تىڭ سىقى تۇرعان.
بالا جوق قالعانلىق ابكەۋندە.
‹اپىرب كەمپىر ‹جىن، چال آۋ تۇرعان.

‹بىر كۇنى چال آپارب آۋىن سالدى؛
بالق جوق آۋعا اورالعان بالعىردى آلدى.
سالعاندا چانا آۋىن ابكىنچى رەت
تېڭىزگە پندەتن ‹بىر ‹چوب اورالدى.

نانىدا ‹اوچىنچى رەت آۋىن سالب،
سۋېرەتب، چعاردى ‹بىر آلتن بالق؛
چال باپىۋس ‹اوز كوز نە ‹اوزى سېنبەدى،
آڭرابب تۇردى ‹بىر آز آڭ ـ تاڭ قالب

چارقراب ‹اوستى ـ باسى، اوندای جانب
آدامچا ‹سوز سويلەيدى آلتن بالق:
«جانمدى ‹بىر جىبندای قى، آتا ـ اقال!
بار بولسا، تەعامىڭنىڭ مېنەن آلب»

چال سالب، آيدرايدى، ايسى كېتب،
بالق دەب، بۇ تەعلمان، تلىكە جېتك؟
كېرەمەت مۇندای ‹سرا كور گەن ايمەس،
آۋ شالب اوتىز ‹اوچ جل كېتب ايتب.

اوبلاتب «دېگن ايمەس، بالق» دېيدى،
قالماين كېسىندە آلب دېيدى:
«ھېچ نارسەڭ كېرەك ايمەس جولدىك بولسىن،
سلوران ايت تېڭىزگە بارب» دېيدى.

• بالقتى جىبەردى دە، اويگە قايتتى،
زە عاجاب، كوركەنىنىڭ ‹بارن ايتتى.
«جىبەردم ھېچ نارسە آلماي» دەگەن سوزىڭ ـ آق،
كەمپىرى چالعا كوزن باجر ايتتى.

«آخماق!» دېدى: «آلجىعلن، كېتكەن ايسىڭ؛
باجىراب، آيتب تۇرسىن، ‹سوز دەب نەسىن؟
چاتكا آستاۋ، تىم بولماسا، آلساڭ ايدىڭ،
آستاۋدىڭ جارلعانى بلمەي مېسىن؟»

بالقا چال جونەلدى جولقىانقا،
ادىعا آستاۋ آلىپ مولقىانقا.
جىرلاپ، سۋۋدىڭ بەتى جىمىلدانىپ،
بالىق كەپ «نە آيتاسىن؟» دەپدى قارتقا.

چال آيتتى، قول قۋسىرىپ، قاعىرىم ايتىپ:
«كەمپىرىم اۋرسىپ، ٴابدان مازام كەتىپ،
جاڭا آستاۋ سۋراپىن دەپ كەلدىم، تاقسىر!
جارامسىز آستاۋىمىز، جارق-كەتىك».

«قايعىرما!» بالىق آيتتى: «اۋيڭە بار!
سول بولسا، بار جۇمىسىڭ، اونىڭ بولار!»
قۋانىپ چال اۋيىنە قايتىپ كەلسە،
ٴبىر آستاۋ ٴآپ-آدەمە جاتىر دايار.

اۋرسادى كەمپىر چالعا كەلىبسى مىن:
(سالقىتاسىن دولى قاتىن ٴپەرىپسىتىن!)
«آلىپ سىن، آستاۋ سۋراپ، آقىلى جوق».
آيرلعان، آحماق-چال» دەيدى «ايسىنىن».

دەپ اۋرسدى: «مىس آچىمان، قوق، كوكساقال!
آستاۋدا قىرقىلاندى، قانچا ايگى مال؟
قۋۋاز- قوۋ آستاۋعا. كەلگەن نەسى؟
كوپ نارسە آ كەلىپسىن، آحراعال!
ٴاۋيڭنىڭ اۋستىڭەگى سىقى مناۋ!
بالقان، بارىپ، ٴقاۋر ٴاۋى سۋراپ آل!»

قاقىبدا چال جونەلدى تەڭىز جاققا،
بالقا، آرز آيتىپ سۋۋڭ چاقىبانقا
بۇزىلىپ سۋۋدىڭ ٴتۇسى، الايلانىپ
بالىق كەپ: «نەآيتاسىن؟» دەپدى قارتقا.

چال آيتتى، قول قۋسىرىپ، قاعىرىم ايتىپ،
بالەگە قالدىم، تاقسىر! مازام كەتىپ.
ٴاۋى آلماي، آستاۋ آلدىڭ آلىسقان، دەپ،
باراىدى سۋيەگىمنىن سوككەنى ٴاوتىپ».

آرىزىن آقسالالدىڭ قابىل آلىپ،
«قايعىرما! اۋيڭە قايت!» دەپدى بالىق...
اورنىندا لاچىقىنىڭ آعاچ ٴاۋى تۇر.
كەلەدى چال قۋانىپ، تاڭىر قالىپ.

سالعان ٴاۋى سالتاناتتى ٴسانى مىنىن؛
بوياعان، اويۋزلاعان ٴمانىمىنىن؛
سايراعان بانچاسىندا ٴتۇرلى قۇسدار،
كەلتىبرەر كوڭىل خوچىن ٴآنى مىنىن؛

آسىلىپ ٴەسەرەگە كەمپىر تۇرىپ،
اۋرسادى كەلىبسى مىن چالعا آقىرىپ:
«بالقدان بارىپ سىندا ٴاۋى آلىپ سىن،
آحماق، مىيىڭ آچىپ، كەتكەن ٴچىرىپ.

ٴازىڭ مەن ۇيىڭە كىرمەي، قايت بالعا!
قادىرسىز مۇجىق دەگەن آت حالىققا.
آيتپاسقا قارا جەككەن قاتىندى دەپ،
آق سۇيەك ايەسىن مەنى، آيت بالعا!»

بالعا چال كەلەدى قايعىپ تاعى؛
كەمپىردىڭ مۇڭىن ٴمۇدداسىن آيتىپ تاعى.
تاعزىم مەن قول قوۋسىرىپ، آرز آيتىپ،
آزابىن كەلدىم، دەيدى، تارقىپ تاعى.

«قايعىرما!» بالىق آيتادى، «بولار» دەيدى؛
«آق سۇيەك دەرەجەسى قويلار» دەيدى...
قاتىنى قايتىپ كەلسە، بولعان حانىم،
قامىنا چال قالايچا بولار ايەندى؟

بىيىك ٴۇيى سالتاناتتى، ٴسانى ٴتۇرى،
ٴبارى مول، ٴبارى بىلىنىپ، ٴبارى ٴىرى؛
اۇستىندە تيپە ٴتۇرلى اسىل كىيىپ،
ٴاكىمىپ، سىرتقى ايسىكتە تۇر كەمپىرى؛

قولىندا تولعان اۋىچىڭ آلتىن جۇزىك؛
زۇمىرەت، پىرۋزەلى بارىلىك؛
اۇستىندە زەر زول ايلىك، تىس قامقا؛
مەرۋەرت اۋمىراۋى قويعان ٴتىزىپ؛

آياقتا ساقتىياندان اۋىزقولى ايتىك؛
بۇرىنعى مۇجىقلىعى ايسەدەن كەتىپ،
جۇمساپ تۇر بىرىنە اۋرىسىپ، ٴبىرىن اۋرىپ،
آقىرىپ مالايلارعا ٴامىر ايتىپ.

چال كەلىپ؛ «سالەم بەردىك، حانىم!» دەيدى،
«رىزالىق ايتادىما ايندى جانىڭ؟» دەيدى.
چاراتپاي چالدىڭ ٴسوزىن، كەمپىرى اۋرىسىپ
«آدەپسىز، آقىلى جوق چالىم» دەيدى.
«آت باقسىن، آت قوراعا آپارىڭدار!
مۇجىقتىڭ مىنا بەرەۋ چالى» دەيدى...

قاناعات بولادى، دەسەك، ايندى چاعى،
قوزعالدى، اۋسكەن سايىن، كەمپىر ٴداعى؛
اۆنىڭ ن سولىڭ بەرۋر جوما چاقىرتادى،
بالعا جىبەرمەككە چالدى تاعى.

آيتادى: «قازىر، چالىم، بار بالعا!
جەتكەن جوق جانىم ٴالى رىزالىققا.
آق سۇيەك دارەجەسىن آلسىتامىن؛
پادىشا! ايتسىن مەنى دارەۋ ٴبىر حالققا؟»

چال آيتادى: «قۇتىردىڭ با؟ توزىمە ايساڭ؟
بولماسىن آستامچىلىق، مۇڭىڭ كىرسە!
پاتچامىسىن ٴالى ... ٴسوز ٴمانىسىن،
جۇرت كۇلەر: قور بولعان دەپ باقىت ايسەڭ!»

بۇل سوزگە كېمپىر قاننقى آچولانىب،
جىغىردى چالدى جانغا سالىب-سالىب،
— قالەچا ماغان قارىسى سوز آيتاسىن؟
سېن مۇجىق مېن آقسۇيەك، قوي — دېب، قاقىب!

سوز آيتار چالدا خال جوق، جونەلەدى،
قارايىب تېڭىز بەتى، تولقىنەدى:
جاقىرغان چال داۋسىنا بالىق كېلىب،
«آقساقال، نە آيتاسىن؟ سويلە!» دېدى.

چال آيتتى: «اولدىم، آيدان تىنچىم كېتىب؛
قالماندى جىندانتۇۋغا كېمپىر، جېتىب.
آقسۇيەك دارەجەسىن آرزىيتامىن،
هر جورتقا قويسىن' دېدى، پادىچا ايتىب».

«قايغىرما!» بالىق سويلەب «كارىم!» دېدى،
«استىرمىن آيتقانىڭدىقاى بارىن» دېدى،
«جورگىزىب جورتقا، آمرىن، مېيلىنچە،
آيىندى بولار پادىچا جارلىق» دېدى.

چال قايتسا، سالتاناتتى-سا ايلارتۇر؛
ايچقىدە سار ايلاردىڭ كېمپىرى اوتىر؛
آسىيتىب آيبالتاسىن ايسەكەردە
كورىزىچى، توسى سوۋق، ەلايلار تۇر؛

جارقىراب، آلتىن كىيىب، اوتىداي جانىب،
پادىچا بولىب كېمپىر اوتىر، ازغارلانىب؛
آقسۇيەك اوكۈملى بېك زاد قىزمەتتە،
ايكپىرىب آراق-چاراب آزايتادىب.

بىلەتنىدى، چالغا بوپى، بوقۇن قۇرىب
سارايغا چال سېسكەنىب كېلدى كىرىب.
بولىس اوۋب كېمپىرىمنىڭ آياغىنا:
«بولدى-ما جانىڭ رىزا؟» دېدى قۇرىب.

ايسەركەنۇ كېمپىر دە جوق، چالنى آيلاپ؛
آدام دېب، ايلەب، اوغان قاراماياق؛
دېب ايتدى «جىھانگىدار!» سول-آق ايكەن-
جوقىرق جانىغاپتان جاۋدى قاپاق.

جىلىكەلەب، سويرەب جولقىب جولىلاپدى،
آيىنا سالقالىنىڭ كىم قارايدى؟
«آخماق، آزەيى جوق، آلجىغان قول!»
كىرلەيسىن آيناقىڭ مېنى دېب سارپىدى.

جورت كورلىب، چال ايكەن-ك، دېدى جارىم،
آقىلىڭ كىم بولەن سېرلىك كېمگە اوبالىڭ؟
«بولماسا اوزىڭ جالغىز، اوتىرما» دېب
يوزىنى آيتىپ بېدى ماناقلارىن؟

ئبر- ئهكى مۆنان كهيىن جۆما ئوندى.
نلهىتىن جاكتا نوىاث كىزى جىتتدى.
نزىھى ىادچالىلك نوزدى جلدام؛
جارلق نب، كهمبىر پادچا' چالدى آزدەندى. .

چالدى آيداب، آلاب كىلدى، دردە كتەتب؛
باىھۆسىلك ئنوسى قاھقان، ئاوكى كىتب.
اوسىندە آلتى نانىلك كىمبىر يادچا
نايسردى چالغا جۆمس، ئآمر ئهتب.

«بىك نمز بۆىير امن ساغان» دىدى:
«ئسوز قانسالك، جر تىلادى ىاغلك» دىدى.
مافسودم، سۆۆدى بىلب، سۆۆدا تۆرماق؛
ىاالفغا آيت! مىنەن كوب كوب سالم» دىدى:
قاراتب تىگزدەردى قول آستىما،
جاپارمان بولسن ئاوزى مافان» دىدى.

ئآددى جوق ئسوز قايىرار، چال كتەدى.
تورتقاناتان جلدام ئجۆرب، تىز جىتەدى.
قارا بولت، قارا داۋل نولغندى آيداب؛
سايىرب تىگز سۆۆن، جىلپەتەدى.

بالقدى جانرب چال، ئسوزن آيتدى
جۆمسىلك نەزدىھىن، نىزن آيتدى؛
كىمبىرلك سۆراغانن ايستب بالق،
ئبر سوقب سۆۆدى يىشكە، كىيىن قايتدى.

بالقدان جاۋاب كوتب تورب، تورب،
چال قايتدى كىچكە جاقن، ئآلى تورب.
كورە آلماى سالتاناتتى سارايلاردى،
كوز سالدى جانجاغىنا موينىن بورب.

قاراسا، لاچىدىدا كىمبىرى اوتر!
باياغى جارق آستاۋ جرق - جرق؛
ئتۆسىرب تاز كىيىتە براق كوتتە،
قويىدى قۆۆقاتباسدى غزداى اورب.

التىن آتىچ

بەرى‌دە اېمەس آرى‌دە،
يالەن جورتىڭغ جېرتەە،
بولغان جاقسى خان‌دادان.
ئالاى كورب خاوقىدى،
ئالاى جورتىدى چاوىبىدى،
جاسىدا بوب بېك ملزاڭ.

جاس جېتكەن سولڭ جايېغب،
آتتانىدان جالېغب،
جاى جاتووغا اوبلابىدى.
كارى خاندى قاچلاب،
اېندى اوز گەلەر، ماز الاب،
جاى جانغىزب قويمايدى،

جۇدان دادان جېرلەرن،
قورغامانقا اپادەرن،
مامان ئوتدى كوب غالەكەن،
قول باسىلار قالغىماس،
ئۇس ئوسىنان چقدى قاس،
قايەسىنا جېتپەسەر؟

اوكتان كوئسە، جاو سولدا؛
قردان كوئسە، جاو سوۋدا؛
آرقادان‌دا. قىلادان؛
جانجاغىنان جاو اوردى،
جلاب ــ جلاب جيمردى
ازاسىنان خان دادان.

قانتى كوبدى، قايغردى؛
خان اويقىدان آيرلدى؛
مامان خاوف قاتەردە.
اويلاب، اويلاب قارايدى؛
نە قلسام دېب جارايدى؟
بلمەيدى، نە اېتەركە.

بېز گەن، آت بوب، بيليتەن،
عار ئاقسىنڭ جبليتەن،
بار اېكەن مېر دانېيان،
جولىز ساناب قلرايتەن،
سوتان آقل سورايتەن
ساسدان باكى اداسقان

آرناب كىسى جابىرىپ،
كوپ ـ كوپ سالەم ايتىرىپ،
جاقىرتادى خان دادان
جاقىرعانعا بۇ باردى؛
آلتىن آتەج چىقاردى،
آۋزىن جەجب، دوربادان.

خانعا تۇرىپ سويلەيدى؛
سويلەگەندە بۇي دەيدى:
« مناۋ، آلتىن آتەجم؛
قوندىر سىرق باسىنا!
نوى سارايىڭ قاسىنا!
بولار مقتى كوزەتچلك.

بۇل اونىرسا تۇب ـ تۇنج،
چوق مەيج جەيرده قورقنج.
قاتىر بولسا مُهر جاقدا،
(سوڭس ـ با يا آلدە نە؟
بولسىن مىيىلى نە باله)
قاراپ آتەج سول جاققا.

كۆدرەيپ، داۋستار:
اول دەيگەن « خاۋف بار!»
ربزا بولىپ، آيتار خان،
« بۇيىم، آلتىن كۆمس ـ بە؟
باسقا مۇددا جوُمس ـ با؟
ناۋالىگىدى قاپىتارمان.

جەنەن تەسدى آپارمن!
قاچان بولسا، داپارمن،
نە سۇراساڭ، بەرۋۈگە.
نە دەسەڭدە، ايتكيزىپ،
نە مۇددالڭا جىتكيزىپ،
اوز كوڭلەڭەي كورۈۈگە».

بىيك سىرق باسىندا،
خان سارايى قاسىندا،
قاراۋلداپ خالقدى،
قاتىر بولسا، جۆلقىنىپ،
سولاي قاراي اۋمتىلىپ،
آتەج آيقاي سالىقدى،
«كرى ـ كۆ ـ كۆ جات، خانم!
جانب جۆرتىدى باق، خانم!»
دادان اسن آسردى:
جاۋن ايرنه كوركەن سولك،
اۋرب، سىين بيرگەن سولك،
جاي تىيلعدى، باسلعى،

ٴبىر جىل ٴوتتى، ەكى جىل؛
تاپتى راقات جۇرت دامىل؛
اتەڭ ونى جاي تىنىپ.
ٴبىر كۇن ۇيقتاپ حان جاتتى،
سەبەر اسكەر كەپ، ويانتتى،
بار دەپ بالە-قورقىنىش.

حان اجالماي ۇيقىسىن،
«نە بالە بار؟ نە قىسىم؟»
دەپتى ونىرەپ ەسىنەپ.
جاۋاب بەردى سەبەر اسكەر:
اتەڭ كورگەن بار قاتەر؛
جۇرت قاۋىپتە، ٴتۇيسىنىپ».

حان قاراسا اينەككە:
اتەڭ ونى اينەككە؛
كۇن شىعىسقا قاراپتى.
«نە ٴتۇرىس بار؟ جۇرىڭىزگە!
جىلدام اتقا مىنىڭىزگە!
الىپ قارۋ-جاراقتى».

حان ٴاسكەرىن اپتاپتى،
ۇلكەن ۇلىن سايلاپتى،
باستىق ەتىپ ۇشىنشىن.
اتەڭ تاعى جاي تىنىپ.
قاۋىپ-قاتەر، قورقىنىش
ٴشىقتى جۇرتتىڭ ەسىنەن.

قول شىققالى جەتى كۇن.
ٴاسكەردەن جوق حابار-ٴۇن.
اششىدى-ما؟ تۋ-با ٴالى؟
جەڭىلگەن جوق-پا؟ جەڭدى-مە؟
جاۋ جاتىر-ما؟ كەتتى-مە؟
سوعىستى-ما؟ جوق-پا ٴالى؟

مىنە، اتەڭ باقىردى:
حان ورىنعا قول جاقىردى؛
كىشى ۇلىنا باستاتتى.
كۇن شىعىسقا جەتەرىپ،
قارۋ-جابدىق بەرگىزىپ.
قوسىن ارتىپ، قول تارتتى.

اتەڭ تىندى: ٴتىمىس جوق؛
ٴاسكەردەن ٴتۇك دەرەك جوق.
تاعى ٴوتتى جەتى كۇن.
جۇرت اپىرلىنى ساۋقتان
ەل جاپاشىلاي قاۋىپتان.
اتەڭ تاعى بەردى ٴۇن.

ٴوزىنشى قول جاقىرىپ؛
قاستاپىنداي جاپىرىپ،
ۇتقى بولعاي دەپ قادام،
كۇن شىعىسقا جول الىپ،
ازىق-ٴتۇلىك مول الىپ،
ٴشىقتى ٴوزى حان دادان.

كۈن ـ ‘تۈن دەمەى، قول ‘جۇرۇپ؛
‘بندى ‘آبدان بولىپرىپ،
ھىچ ‘بر بەلگى جولدا جوق.
مولادا جوق، كوردە جوق،
سالق توسكىن جەردە جوق،
سوەسدا جوق، قولدا جوق.

«بۇ نە خىكمات! نە غاجاب!»
دەيدى دادان اويغا غاپ.
جەتنچى كۈن بۇر غان،
قولدى جىين، جۇرگىزىپ،
تاو اچينە كرگيزىپ،
كوردى جىدەك جاتر ۋان.

ماڭايندا اھلدە جوق؛
ازگىداغان جىلدە جوق؛
جالغزغانا سول جاتر.
اوزەكدەردە اويلاردا،
جىرلاغان قويلاردای،
قريب سالغان، قول جاتر.

خان جاتۇغا كرمەكەكە،
بۇ نە غاجاب بلمەككە،
جلدام سراق جۇرەدى.
خان آلدىندا اېكى اۋلى،
سان چوحينن بارسنى،
جانتانداۋرن كورەدى.

‘بر بريته قلجدى
سۇغىپ ذابغان تنجدى؛
ساوت ۋالغان جوق ‘بارى.
جاپرىلپ جانجلغان،
ۋارا قانغا مالجنغان،
‘چوبدى جەپ ۋۇر آندارى.

«اېكى آزامات سۇلنانم!
اېكى لاچن سۇڭقارم!
آۋغا توسكىن، آلدانغان.
ماغان كۆيلك! ماغان دەرت!
ماغان ‘اوام! ماغان مبرت!»
دەپ جلادى خان دادان.

خان جلاسا قالارما؟
اېر كەن جاساق اولاردا
اڭكرەسدى، جلاسدى.
تاو كۆرسينپ، كۆكرەنپ،
اوى اكلداب، اڭىرانپ،
‘بارى بركە اۋلاسدى.

سوندا جاتر آچيلپ،
نورى كۆزنەەى چاچىلپ،
چاماغاندى بيلگەن،
نوكەرى جوق، جاب جالغز
چغا كيلپ بادچا قز
اۋچر اسدى خان ميتەن.

قوۋۇرچاقتا قوۋۇنغان،
بالالارچا اۋزۇنغان،
جىلاغىنى خان قويدى.
— لاڭگىداغان، مەزىلمەپ،
قىزغا كوڭلى بۇزۇلۇپ،
بولمەي، چارماي، بەردى اوپدى.

كىپىرىلە باسىپ، كىپكە كىدەپ،
خاندى قولدان جىتەكەپ،
قىز جانىرغا آيكىندى.
داستار قاندى جىلايادى؛
ئورلى تاقام قويادى؛
كورسەنەدى خورمەشقى.

آيدان سىلاپ باغادى؛
يارچا تۇسەك سالادى،
ئىنقىسىن دەپ جول جىپكەكىن...
بىر جۇمادای ئويلار خان.
باسقانى جوق اوبلار خان.
باسى آيتالغان، اپرك كىتكەن...

مەنە، قولن، نوسن آب،
قىردى اوزىنە قوسب آب،
كىين قارى خان باسدى.
كىلمەي جانب آلدىتان:
يالىن اپكىن دەپ يالىن —
ئورلى لاقاب، سوز تاپدى.

تاپانداندا تالاغا،
دۈۋلاب، چۈۋلاب دالاغا.
خان آلغىنان اپل چىقدى.
جۇرت جو گىبەر آرقىنان؛
خان، ساغمان خالايتان،
آلار سالەم، ئۈلغىدى.

كوب اچىنەن كورەدى:
بەرەۋ سالەم بىرەدى؛
آق بوركى بار باسندا؛
ايت جوق، اۋرقى سۇۋالغان،
ساقال، مۇرتى تۇۋارغان؛
قارا قل جوق چاچندا.

چال — لەمن خان آلب.
كارى دوسن تېز ئەنب،
«جانىن كىل» دەپ چاقردى.
دەيدى: «آمان — با؟ قارت بابام!
نە قوساسن؟ آيت، بابام!
دانچانم آقلدى».

چال آيتادى: «خان دادان!
باردى آيتقان واعدالف:
ئلگەندى بىرۋۇگە!
نە دەسەمدە، اپتمەيزب،
رىزالقعا جيتكيزب،
اوز كوڭگەنمى كورۋوگە.

آنى آلالئن كۈن جىنندى،
موينكداغى مندەتنى
اوتە، بۇگۈن قارزدى.
سۆيسەلڭ كوكۈڭ تنۇۋىن،
بىر چاماڭان سۆلۇۋىن!
قابل ابت، خان آرزدى'»

خان تاكدانلدى بۇل اسكە!
اوبداغى جوق اۇلى اسكە.
چالقا آيتدى «سېن نە سن؟
بيرى ايتدى - مە تۆسبكە!
جن كردى - مە اچيكە؟
آلجب لڭ - با؟ بار - ما ايسڭ؟

مېن ساغان جن قارزدار:
قارزدادا چاما بار.
قز اول ساغان نە حاجەت؟
قوى، چالم، نم زور تۇتبا!
مېن كم! اولى اۇمتبا!
مندەتدەن بار زور مندەت.

سۆرا مېنمن قازينا!
قلرامان كوب، آزينا.
جېن دەسملڭ، جېن بېرەمن.
آت قلادا، آتمدى آل!
ات قلادا، زاتمدى آل!
ابل چاريمن تمام بېرەمن».

«كېرەك ايمەس» دېدى چال:
اېلك، جېنك، بويم، مال،
بېر سڭڭ ماغان قزدى بېر!
«تۇوف!» دېب جېر گە تۆكيرب!
خان آيتادى، چوكيرب،
(قسلمانتان چقدى تېر).

«قۇوارغان چال! سن آلماى،
قز سۆرايسن اۇيالماى،
سوقەن سېنى زاخمەت.
تۆڭ نارسەدە بېرمەيمن،
تۆڭ ايسەيدى كورمەيمن،
ساۋ تۇرغاندا، جوغال! كيت!»

خانغا جاۋاب دېيېرب،
تالاسۇۋغا يوى اۇرب،
چال آيتقانچا قامدانب...
خان آسا مېن ماڭدابغا
«تالاسانن قاندای؟ تما!»
دېب جيمردى تبر سالب.

ابت ببتبنمن چال تۆسدى؛
قاننمن بېزب، جانى اۇچدى؛
قز «خى - خى - خى! خا - خا - خا!»
قورقبايدى ايكمن اوياقدان.
كۆلسكمن بولدى تمام داستان.
جۆيرت رەجۆۋ، غلى خاقا.

لېرمونتوفدان (*)

ايكى اوزەن كۆرا، آرا كۆا آغب كېلب،
كېزدەسب بر برينە سالەم بېرب،
جېرندە ايكەۋينڭ ئاق كوركەن،
آقساقان آغايندای باۋيرى ايرب،

ماناستر تۆرۆۋچى ايدى يۆرن-راق.
اوزى جوق بۆل كۆندە بار اورنى براق.
جاپاۋغا ئاۋدان چققان كورينەدى
باغاندار ئاقيا اورنندا قالغان تۆلاب.

يۆزلغان چركەۋدڭ ئۆر قابرغاسى،
كورنبەس غازر، براق، اوندا چراق.
يۆل كۆندە (**) ماناغدارداجوق اچندە
كوب اوچن دۆغا قلغچ ئلەك سۆراب.

قۆلاغان اورئن قاراب باغاتن بر،
جان تۆكل اولم زورغا تاباتن بر
كۆزەتچى جارمجان چال مولالاردڭ
ئاسدارن سۆرتب جاكن قاغاتن بر.

---

*) Отрывок из поэмы Лермонтова «Мцыри».

**) ماناخ-سۆفى.

نە تۆرس بار دالادا؟
غان كرەدى قالاغا،
جۆرت كوچەگە تولادى؛
سريقيبنان تۆسب كېب،
آلتن آتەج اوچب كېب،
خان باسيا تونادى؛

تۆسيغى مين چابدىدا،
خانڭ ميين چاقدىدا،
آتەج كېتدى آسپانغا؛
آرباسينان خان اوچدى؛
كېۋدەسينەن جانى اوچدى؛
قالدى بارچا جۆرت تاڭغا.

غايب بولدى، تز كېتدى.
سوز آياغى تمام جيتدى.
استەۋ جابان، آيتۋ تېز؛
ارتەگيڭ جنى آز؛
جنى آزدڭ تونى آز؛
جاتلب آيتقان جاى بر سوز.

سويلەيدى تاس جازۋى وتكەندەرٴن
قايرلماي قانداي داۋرەن كەشكەندەرٴن
ٴماسالان: پالەن پادشا پالەن جىلى
ورسقا جورىقن تابىس ەتكەندەرٴن.

ٴبر جىلى مانالستردا تۇرعان جولدا
(اجەتە ماناعدارى بار كەزى اوندا)
كەلدىدە اورسلك ٴبر جانارالى،
قاسىندا جاۋ بالاسى تۇسكەن قولعا،
تيفليس جامارينە ٴاوزب كەتەدى،
بالاتى ناۋستاندان تامتاپ سوندا.

جاماسى بالا سوندا آلتى جاسار،
تۇۋراپداي جەپ چكچكە، نازك، ناچار؛
سقلدى ناۋ كيىكى جانرقاغچ
جولاماي جانعا جاقن سرتتاپ قاچار.

باتسادا دەرتى جانعا قانچا قيناپ،
سر بيرمەدى جاندى بالا كوچن جيناپ،
قاپسباس تۇتىمنا يتسكەن قايرات
جنەدى دەرت بىن قانار اجە جيراپ.

آورب جانسا داعى ٴاولم خالدا
اكەلداب جاتباس دەرتن ەيچ آدامعا

جالفراق ايلەرات بىن بالعرەدى
مەيلى جايىاقان ٴدام تاعامعا.

برەۋى ماناعداردك جانسباباق،
قارادى، باقىدى ايسركەپ بالالى آيلاپ؛
ايمى مەن جاى آيەعان جاقندقاى
اولمنمن آمان قالدى، بارپ تلهاپ.

آۋەلى ٴجوردى مەارن بوتەتسينپ؛
بالا بوب جوق اوينار ەيچ جەكلمەلك؛
جاترقاب جان آدامعا جولاماعدان
اوندەمەى ٴدايم اونچاۋ بولك ٴجورپ،
ساقنپ تۇۋعان جيرن، كون جمسقا
قويادى قاراپ، قاراپ، قور كۇرسينپ.
سۇنان سولك جات قولندا جالعزدقا
كوردى اۋىرەتكەندەى ٴتلن ٴبلپ.

بالالى جوقتىردى بوپ بازلسى؛
اوسكەن سولك ماناغ قلماق لر اداسى؛
تانسباى دۇنيا مەن، تالاق اپتپ،
قالبدى قول تابسيرار واعاداسى.

ٴبر ٴتۇنى جوق بوب جقدى، قاچپ جتقان.
آيالا قالك اورمان تاۋعا جەققان.

ٴئۆچ كۈنەي آۋرەيولىپ، ازدەپ، ازدەپ
ٴئۈمىدى ئۈزەردەي بوپ، آرماڭ تاپقان.

تاپىدىق دەپ جالتقان جېرىدە ابسن تاشپ،
تاپقادان ماغا. ئەرغا كېلىسىدى آلىپ.
تارتقاندای آچىدىق، بېيىنەت، دېرت آزابىن
يۈزلەرپ قاتتى جۈدەپ، قالمان آرىپ.

ھېچ كىمگە سۆز اسادا ئۈلۈڭ اونىمەي،
ـولادی كۈنىمن كۈنىگە بېيتە كۆلدەی؛
اولەرگە تاپانقاندا قارت ماناخ كېپ
اۆگىنەپ: قېلېسىڭ بارمىدېڭى، نېمەدى؟

بالاغا چالدىڭ ٴسۆزى بولىدى قاھراق.
كۆنەرپ جېرىدەن بالىن كۆزى جاھناب،
قانايپ قالغان بوپدا كۆچىن جېيىپ،
تارتاتپ جېردى بالا آيتىدى سابراپ:

«مەن كېلىدىڭ اولەردە آيتار سىر تىڭدالوغا؛
رېزامن كېلىگەنىڭگە يۇل تىڭدالوغا؛
كۆكرەك جېپلىنكەنىم ماغان جانسى،
ٴسۆزمدى كېيرەك قلسا كم تىڭدالوغا؛

تلمس جوق بامرە آلىپ پاپىدالانار،
ٴئىلم بار آيتەپ اوتەر ئۆرتىڭدالوغا!
آيتۇوغا جان جاراسن ٴتىل جېتەمە؟ ـ
ـسالاپىر تولانىگدى مۆلۈك تىڭدالوغا!

دۈنيا بولىدى ماغان آز-آق سەرلە،
اولداغى تۆتقىندا قاماۋدا اپرپ؛
يۇل ٴتۆرلى تربيەلىكىنىڭ اپكمۇپىنە
تولاق ٴبىر ٴئومر آلۇۋسانسا بېرپ.

جالغىراق اۋلۇغ تۆتەمم اوپىلىڭ كۆچىن؛
جالغىراق ٴبىر قۇمارىدى ساقتادى ٴئىم؛
جانىمدى قۇرتىداي جەلىلاپ، جىنگىبەى جېپ،
كۆيدىرىپ سول قۇمار-آق ٴبىتردى ٴئىسن.

جالقردى قۇمار مەنى يول اورتتان،
بەرسىپ، پسنانقان جلى اورنتان،
قانمردەن ئان قاينايتىن جېرگە جى دەپ
اولمگە تربيەلىگى قول اورتتان.

اوی اۆچىدى آدام قوسداي آزاد جاتقا؛
ٴاولم مەن ٴئومر قاتار، قانات جاقىا؛
قاۋلارى باسن بولۇدا جاسيرانتن،
ٴلازات-سول تربيەلكدە غاپاپ جاتقا.

سول قۇمار مەن جاسىمىنان باتقان باپتاپ،
آيتپاسمنان ھېچ آدامغا ابچە ساقتاپ.
آسيراپ كۆز جاسى مەن ٴتۆن بولغاندا
جاسيرن جۆرەكنىڭ ٴبارى جانقاندا اۆيقتاپ.

مۇنەممەدى جارىيا ئەسەب موبەيىنا ئالىپ،
ھەيچ كىمگە جالىنىپايمەن كەچ دەپ ئاپتاپ.

جىيىل چۇلغان جاپراندەك ئۆچىپ كېلىپە
كۈن نۇسىيەسى كۈنگەرت جىرىدە سۈلتەم سەيپ؛
ئولەمگە ئارا نۇرىت، ئالىپ تاپىسەن؛
خاجەت نە؟ جانىسى ئىپەدى غورى تالغان ئۇلىپا
نۇنجىراپ ئۆچۈچى جۇز جۇق ئۇستۈم جالغز،
سۇيلىق بالا يالسەم كۆزەن كورۇب.

سۆيكتى «ئاكەم»، «جەنجەم» دېيىش سۆزدەر؛
ئونى ئاينىپاي ھەيچ ئادامغا جان نە ئۆزەر؟
جۇرەك بېن بورگە تۇۋغان تاتلىق سۆزدەن،
ئۇميتپ جات تولىندا، دەيدەك چىزەر.

جان مېن بىر تۇۋغان ئۇندەر چوغلارما؛
قاراسام ئولكەندەرگە، بالالارغا؛
تۇۋسقان، ئۇيى، ئۇلتى، دوس-يارى بار؛
جەرق ئىكەن ماغان جاقىن مولالاردا.

نۆكىيەين كوزدەك جالسن دەيدم تىپكىپ
ئانت ئىچىپ ئوزمەدى ئوزەم سالغام سەپرگە،
بولسادا ئۈسى تانىق، تۇۋغانى ئىر
نۇسمەدى زىياب جاقىن كوكرەككە.

قىمارداان ئىپرتە، كەچ بە جەباق ئېيتەم،
ئولەتتن بولسامدا ناق سۈل مىننۇندە.

دارىغا! ئول خىيالىم ياققان جاسىدان
جوغالدى لىپەدى ئارتىنا تايرلماستان؛
جات جېرىدە جالغز قولىندا جالغز ئولەم
چېنىدا، ئۇتقندان قۇتلماستان.

قای سوز قای بهتده؟

سوز ابه بندن	3	نچی	بهته
جارنۇچىنىڭ قاناغانى	3	»	»
تۇۋىسىما	4	»	»
جادۇسكاپادان	4	»	»
غوجا ناسربتتىن آقىلى	5	»	»
اوقۇۇغا جاقرۇۇ	6	»	»
نابىك آقى	6	»	»
سورلى بولغان مۇجىق	10	»	»
قازدار	13	»	»
ابسىك بىن اۆكى	16	»	»
قازاق قالىپى	20	»	»
قازاق سالتى	21	»	»
دوستىما خات	22	»	»
جىغان ـ تىرگەن	24	»	»
آناما خات	31	»	»
تلەك باتام	32	»	»
جاۋغا تۇسكەننىڭ سوزى	35	»	»
آدامدىق دىڭانچىسى	37	»	»

كوك ابسەكتەرگە	38	نچى	بهتە.
قا . . . . . تالاسينا	40	»	»
جۇرتىما	40	»	»
جۇبانتۇۋ	41	»	»
ق. ق. خانىما	43	»	»
آتى انىمە	45	»	»
ي. ي. جىبزدەم خانىندان	46	»	»
جاۋاب خاندان	48	»	»
غىلم	51	»	»
تادسوننان	52	»	»
باق	54	»	»
پۇزجكىن ۋالتەردەن	56	»	»
آت	57	»	»
دانجبان آلهكنڭ آجالى	58	»	»
بالقچى مىن بالق	64	»	»
آلتن آتەج	74	»	»
لىرمونتوۋدان	87	»	»